

РЕЧНИК НА ТЕРМИНИ ОД ОБЛАСТА НА СОЦИЈАЛНОТО ОСИГУРУВАЊЕ

CARDS

Council of Europe
European Commission

Conseil de l'Europe
Commission européenne

"SOCIAL INSTITUTIONS SUPPORT PROGRAMME"

Речник на термини од областа на социјалната сигурност

Ова е неофицијален превод.

Ставовите изнесени во ова дело се целосна одговорност на авторот (авторите) и не мора да го одразуваат официјалниот став на Советот на Европа.

Сите права се заштитени. Ниту еден извадок од оваа публикација не смее да се преведува, репродуцира или пренесува, во било каква форма или на било кој начин, електронски (ЦД-Ром, Интернет, итн.) или механички, вклучувајќи фотокопирање, преснимување или било кој друг начин за складирање или пронаоѓање на информации, без претходна дозвола во писмена форма од Одделот за издаваштво, Директорат за комуникација и испражување (F-67075 Стразбурџ или publishing@coe.int).

КАРДС Програма за Поддршка на Социјалните Институции
Регионална Канцеларија на Совет на Европа
Маршал Тито 33/2
МК-1000 Скопје
Tel: + 389 (0) 2 3 222 858
Fax: + 389 (0) 2 3 222 848
<http://www.coe.int/sisp>

© Совет на Европа, Јули 2007
Отпечатено во Скопје

Introduction

This glossary of social security terms will appear in the English, Serbian, Croat, Bosnian, Macedonian and Albanian languages. It is intended to help in the formulation of social policies in the countries of the Western Balkans, in negotiations on co-ordination of social policies between the countries of the Western Balkans, as well as in negotiations between those countries and the European Institutions, to facilitate the integration of the Western Balkans Region into “the European Mainstream”.

The glossary may also be helpful, it is hoped, for students of (social security) law and of schools of social work in the region to clarify the meaning of, and the distinctions between, concepts of social security as they are current in Western Europe as well as for social security experts e.g. in trade unions and employers' federations.

The glossary is one of the tangible results of the Social Institutions Support Programme, a joint programme of the European Union and the Council of Europe.

Many people deserve thanks for their contributions to its publication. In the first place thanks are due to Professor Dr. Vladimir Puljiz and his colleagues Gojko Bežovan, Zoran Šućur and Siniša Zrinščak of the University of Zagreb for their kind permission to use, as the basis for this publication, the glossary contained in their handbook of social policy under the title “Socijalna Politika” as well as for his translation into Croat of a number of concepts added to the original “glossary”. Secondly, I would like to thank my good friend Miloš Nikać, an “icon” of social security in the region, for translating the original into English and for

translating back into Serbian, and suffering, the many amendments and modifications I made in his English version. My acknowledgements also go to all those who have assisted with the translation into Albanian, Bosnian and Macedonian.

The Regional Steering Committee of the SISP programme deserves thanks for bringing the idea of this dictionary forward in the first place, and – last but not least – thanks are due to Commission of the European Union and to the Directorate General for Social Cohesion of the Council of Europe for the financial support and the many other forms of assistance provided to make this publication possible. It should be stressed, however, that neither the European Union nor the Council of Europe are responsible for any errors or omissions this publication may contain.

Heimo Heringa
CARDS-SISP Team Leader

Апсолутна сиромаштија (Absolute poverty): сиромаштија дефинирана кога висината на приходот ги загрозува животот на фамилијата или лицето. Апсолутно сиромашните немаат можност да ги задоволат своите основни човекови потреби, како што се храна, облека и/или домување.

Актуарски надоместоци (Actuarial benefits): надоместоци кои се доделуваат врз база на осигурување од одредени ризици, како на пр. болест, старост или повреда на работно место, а се поврзани со веројатното време кога лицето ќе се разболи или ќе почине. Во секој посебен случај, висината на актуарските надоместоци кои се исплаќаат зависат од претходните придонеси од страна на осигуреното лице, и во зависност од договорот од ризиците на осигурувачот. Актуарските надоместоци и придонесите или премиите од осигурување што треба да се исплатат се пресметуваат врз база на актуарска математика.

Acquis Communeautaire: буквално “Придобивка на заедницата“; збирка документи кои ги опишуваат правилата, одредбите и стандардите на Европската Унија, кон кои сите земји членки треба да се придржуваат, а од земјите кои сакаат да станат членки на ЕУ се очекува да ги усвојат во нивните закони и административни практики.

Негативна селекција (adverse selection): нееднаква или неефикасна размена на информации за ризик помеѓу странките кои склучуваат договор за осигурување, што е резултат на информативна асиметрија (т.е. различен

пристап до информации). На пр., купувач на осигурување кој во моментот на склучување на договор на купување на полиса на осигурување е болен, но ја крие таа информација од осигурителот. Осигурителите, ако им е дозволено, имаат тенденција да бараат клиенти со низок степен на ризик, и да ги одбиваат поризичните клиенти, со цел да плаќаат пониски надоместоци или компензации. Последица од негативната селекција е слабеење на системот за взаемно делење на ризик (солдарност), бидејќи и двете страни се обидуваат да го искористат знаењето на индивидуалните ризици кое го нема другата странка.

Застапување (advocacy): активности чија цел е да променат одредена политика, и/или да влијаат врз причините на одредени социјални проблеми. Активноста опфаќа повеќе од само собирање средства за исполнување на човековите социјални потреби. Кога организациите на граѓанското општество се залагаат за нешто, тие користат лобирање, едукација, тренинг и истражување, со цел да се привлече внимание врз одредени социјални проблеми, и да се придонесе кон решавање или олеснување на истите. Организациите на граѓанското општество најчесто се залагаат за социјална правда, социјалните права на сиромашните, социјалните права на децата итн.

Акумулација на периоди на осигурување (aggregation of insured periods): преку акумулацијата на периодите на осигурување, работникот може во целост да ги искористи надоместоците кои зависат од времетраењето на неговиот/нејзиниот период на осигурување, работа,

и/или престој, како на пр. пензиските надоместоци и надоместоци за случај на невработеност. Одредбите на Европската Унија пропишуваат дека ако остварувањето, задржувањето и/или висината на надоместокот зависи од периодот на осигурување, надлежното тело во соодветната земја членка ќе ги земе предвид периодите на осигурување според одредбите на друга земја членка како тие периоди да биле остварени во првата земја членка.

Применлив закон (Applicable law): кога едно лице е вработено кај работодавач кој е регистриран во една земја, но тој/таа работат во друга земја или други земји, законот кој се применува е законот на онаа земја во која таа личност е осигурана, т.е. земјата во која тој/таа ги плаќа социјалните придонеси (и даноци) и од која му следуваат социјални надоместоци. Основен принцип на европскиот закон е дека за секој човек е применлив законот на само една земја.

Здружение (Association): организација основана од граѓаните со цел да се решат социјални проблеми во општеството, или било кој друг посебен интерес. Со цел да се остварат такви активности, заинтересираните луѓе формираат здружение како посебно правно тело (*universitas personarum*). Здруженијата припаѓаат во пошироката категорија непрофитни (невладини) организации. Во пракса, здруженијата имаат различни правни форми: од неформална група на истомисленници до фондација.

Основен приход (basic income): Разликуваме два типа на основен приход: универзален и парцијален. Универзалниот основен приход се дава на секој човек без разлика дали таа личност има платена работа или не, без разлика на тоа - во случај на невработеност - дали таа личност сака да работи (како вработен или само-вработен) или пак припаѓа на одредена категорија или група луѓе. Парцијалниот основен приход е наменет ексклузивно за одредени групи луѓе (на пр. основната пензија за сите повозрасни граѓани, детски додаток за родителите, надоместоци за разведени родители со издржувани деца). Вообичено универзалниот и/или парцијалниот основен приход е ослободен од данок на приход, и варира во зависност од возраста и околностите во кои се наоѓа индивидуата. Постои намера да се интегрира системот на социјална помош во даночниот систем преку внесување на основен приход. Сè уште нема земји кои целосно го применуваат системот на основен приход, иако одредени чекори се преземени, како на пр. во Холандија, преку примената на Инегативен данокв за луѓе чии примања се под одредено ниво.

Основна пензија (basic pension): пензија која се дава на лица од така наречениот I прв столб од задолжителниот пензиски систем, која сите граѓани постари од одредена возраст (на пр. возраст од 65 год.) имаат право да ја примаат.

Надоместоци (benefits): општ термин кој се однесува на сите парични бенефиции и надоместоци во натура, како и услугите што се вклучени со системот на социјалната политика.

Беве­ри­ги­јан­ски систем (Beveridgean system): систем на социјална сигурност базиран врз принципите изложени од Вилијам Бе­ве­ри­џ (William Beveridge), и усвоени од Британскиот Парламент во 1942 година во документот ИСоцијалното осигурување и сродните услуги (Social Insurance and Allied Services). Важноста на Бе­ве­ри­ги­јан­скиот принцип, како што вообичаено е именуван во социјалната политика, е дека Ичовекот треба да биде ослободен од потребата (нуждата)I. На тој начин, во таков систем, секоја личност треба да има загарантирани основни животни потреби од страна на државата, финансирани од Иопштиот буџетв, без разлика на социјалниот статус на личноста и други карактеристики. Бе­ве­ри­џ понудил кохерентен модел на социјалната сигурност, базиран на четири принципи: универзалност, едноставност и единственост, како и униформност и централизација. Врз оваа основа, по Втората Светска Војна е обликуван Британскиот систем на социјална сигурност, и Бе­ве­ри­ги­јан­ските принципи биле применети во многу други земји, било во целокупниот систем на социјалната сигурност или само во одредени подсистеми.

Бизмарков систем (Bismarckian system): систем на социјално осигурување базиран врз принципите на социјалните закони усвоени за време на владеењето на Германскиот канцелар Ото фон Бизмарк (Otto von Bismarck). Првиот таков закон бил донесен во 1883 година, а се однесувал на здравственото осигурување. Следниот закон се однесувал на осигурување против ризик од повреда на работно место (1884 год.), по кој следел законот за пензиско и инвалидско осигурување (1889

год.). Во Бизмарковиот систем надоместоците за осигурување се исплаќаат од посебни благајни или средства, кои најчесто се раководени од социјалните партнери под надзор на државата, врз основа на придонеси од работниците и работодавците. Овој систем на социјално осигурување е карактеристичен за континентална Европа, иако Бизмарковиот систем беше усвоен и од други земји во светот.

Главарина (Capitation fee): фиксен паричен износ кој се исплаќа на лекарите (обично на годишно ниво), за секој пациент на кој, во случај на потреба, лекарот пружа здравствена нега. Износот може да се разликува според категоријата на која личноста (потенцијалниот пациент) припаѓа (возраст или др.), но секогаш е однапред одредена сума која е независна од обемот и количината на услуги фактично пружени. Ова е спротивно од системот плаќање според услуга.

Парични надоместоци (Cash benefits): надоместоци платени во готово на осигуреното лице, за разлика од сервисните надоместоци (како на пр. бесплатната здравствена заштита) или надоместоците што се даваат во вид на материјални добра (во натура). Паричните надоместоци можат да бидат надоместоци за социјална сигурност или надоместоци за социјална помош.

Помош за одредени категории на лица (Categorical social assistance): помош која се пружа во посебни околности, наменета за специфичните потреби на одредени групи или категории (на пр. постари луѓе, хендикепи-

рани лица со хронична болест, мајки со издржувани деца, невработени итн.). Критериумот за остварување на оваа помош, како и висината на таа помош обично се разликува од оние за општата социјална помош.

Добротворна активност (charity): вклучува било која активност (на пр. донирање средства, храна или услуги) кои на волонтерска база се пружаат на пр. на болните, сиромошните, старите или бездомни лица, без да се очекува материјална или друга награда. Важна улога во полето на добротворната работа имаат добротворните организации, кои пружаат материјална, психолошка и друга поддршка на оние на кои им е потребна. Такви организации, на пр. се: Црвениот Крст, Каритас и др.

Детски додаток (Child allowance): надоместок кој редовно се исплаќа на родител(и) на дете под одредена возраст. Таквиот надоместок може да зависи од висината на приходот (приходите) на родителот(родителите) и/или имотот. Во некои земји детски додаток се плаќа за сите деца, додека во други земји го примаат само вработени родители или родители чии примања се под извесно ниво. Освен вработувањето на родителот(родителите) и нивото на примања, се користат и други критериуми за остварување на правото на детски додаток.

Детски надоместок (child benefits): Види *дејски додатоци*.

Грижа за деца (child care): широк концепт кој вклучува јавни надоместоци, индивидуални и колективни услуги

чија цел е задоволување на потребите на (одредени категории) деца и нивните родители.

Граѓанска плата (citizen payment): Види *основен приход*.

Државјанство (Citizenship): социолошки (и правен) концепт кој одиграл значајна улога во развојот на социјалната политика. Концептот на државјанство го развил Т.Х. Маршал (Т.Н. Marshall) и вклучува три компоненти: граѓански права (т.е. еднаквост пред законот), политички права (т.е. право на глас, политичко организирање и учество во јавниот живот) и социјални права (т.е. право на минимален приход и право на одредени услуги). Овие права ја формираат основата на социјалната солидарност во модерните општества.

Граѓанско општество (Civil society): систем од правила на однесување и меѓусебни обврски кои се на сила во и помеѓу институции, организации, социјални мрежи и индивидуи, базиран врз заеднички норми и вредности до кои доброволно се придржуваат, за да се поддржат колективните и специфичните интереси.

Клиентизам (Clientelism): врска (однос) во кој моќни и влијателни индивидуалци или групи нудат награди и услуги на индивидуалци (или групи) со полоша социјална положба, во замена на лојалност и политичка или друга поддршка. Клиентизмот честопати се поврзува со Јужноевропскиот или Медитеранскиот модел на Исоцијална држава, во кој социјалните надоместоци или општите средства се Изаменуваат за лојалност и

политичка поддршка на избирачкото тело (на пр. при избори, или кога пензионерите добиваат (екстра) пензиски надоместоци само во случај на пружање политичка поддршка, на пр. при митинзи). Под клиентизам се подразбира и состојба во која луѓе се вработуваат во јавниот сектор, на пр. во институции на социјалната сигурност, само ако припаѓаат на одредена политичка партија, идеологија или пак се членови на одредена етничка или религиозна група. Во таков систем, на пр. социјалните институции не вработуваат професионален стручен кадар, туку политички или на друг начин подобен. Оваа појава води до неефикасни и корумпирани институции.

Грижа на заедницата (Community care): алтернатива на институционалната или резиденцијалната грижа. Јавната грижа пружа поддршка и услуги на луѓе кои се соочуваат со проблеми, како на пр. старост, и/или физички или ментален хендикеп, со што им се овозможува да живеат што е можно понезависно во своите домови или во Идомашнов опкружување во рамки на својата заедница.

Сеопфатна стамбена политика (Comprehensive housing policy): политика во која државата презема одговорност да ги задоволи стамбените потреби на целата популација. Владата тогаш има значителна контрола врз градежната индустрија, вклучувајќи ги цените на изградба, квалитетот и локацијата на станбените објекти за сите социјални групи.

Придонеси (Contributions): додека даноците се главниот извор за финансирање на социјалната сигурност во рамки на Беверигијанскиот систем, придонесите (премии за осигурување) се главниот извор на финансирање во Бизмарковиот систем на социјална сигурност. Придонесите се плаќаат во посебни фондови, а секој од нив финансира специфична социјална програма (на пр. за здравствено осигурување, пензии или заштита во случај на невработеност). Придонеси плаќаат и работодавците и работниците (со одбивање од плата). Придонеси можат да плаќаат и самовработените, како и економски неактивни лица. Плаќањето на придонеси го одредува правото на надоместоци во случај на реализација на одреден ризик. Честопати членовите на фамилијата на осигуреникот се осигурани врз база на придонесите кои ги плаќа членот кој заработува.

Надоместоци базирани на придонесите (Contributory benefits): надоместоци кои се исплаќаат само на оние лица, кои плаќаат или плаќале придонеси на социјалното осигурување за време подолго од минималниот период, или пак платиле такви придонеси во минатото (на пр. лица кои ја изгубиле работата, пензионери, болни лица итн.).

Конвергенција (Convergence): термин кој потекнува од математиката, а означува лимитирано однесување, особено на бесконечна низа или серии, кон некој лимит. Во рамки на европската интеграција, конвергенцијата се однесува на зголемената сличност помеѓу земјите членки, во рамки на приходите, политиките, административните практики, закони итн.

Партиципација (Co-payment): плаќање на дополнителна сума пари од страна на корисник на услуга која во најголем дел е финансирана од системот на социјалната сигурност. Овој принцип најчесто се користи во системите на здравствена заштита, но може да биде применет и на пр. во образованието.

Совет на Европа (Council of Europe): организација на европски земји основана со Лондонскиот договор во 1949 година. Советот на Европа ги има следниве цели: заштита на човековите права, подобрување на плуралистичката демократија и владеење на закон, да промовира свесност за европскиот културен идентитет, да поттикнува развој и разновидност, да бара решенија на проблемите со кои се соочува Европа (на пр. малцинства, ксенофобија, заштита на средината, клонирање...), како и развој на демократска стабилност преку поддршка во политички, законодавни и уставни реформи. Во 2004 год., Советот на Европа имаше 46 земји членки. Помеѓу бројните документи на Советот на Европа, едни од најистакнатите се: Конвенцијата за човекови права и основни слободи (врз која се темели Европскиот суд за човекови права во Стразбург) и Европската социјална повелба.

Просечна стапка на наталитет (Crude birth rate): годишен број на новороденчиња, на 1000 (регистрирани) жители во една земја.

Просечна стапка на морталитет (Crude death rate): годишен број на умрени лица на 1000 жители во една земја.

Просечна стапка на развод (Crude divorce rate): годишен број на разводи на 1000 жители. Друго мерило за фреквенцијата на разводот е годишниот број на разводи, поделен со годишниот број на склучени бракови, изразен во проценти.

Просечна стапка на брак (Crude marriage rate): годишен број на склучени бракови на 1000 жители.

Култура на сиромаштија (Culture of poverty): кованица која ја популаризираше Американскиот антрополог Оскар Луис (Oscar Lewis) во 50-те години од минатиот век. Поборниците на овој термин сметаат дека сиромашните имаат стил на живот различен од остатокот на општеството, што допринесува до истрајност на сиромаштијата. Според оваа теорија, сиромашните имаат специфични норми и вредности, кои децата од сиромашни фамилии ги усвојуваат уште од мали нозе, така што културата на сиромаштија се пренесува од една генерација на друга. Културата на сиромаштија може да биде анализирана на ниво на индивидуа, семејство или пак цело општество. Според оваа теорија, нивната култура ги спречува сиромашните да ги искористат шансите кои им ги дава општеството.

Декомодификација (Decommodification): исклучување на одредени добра и услуги, или типови на работа од пазарот, и нивно дистрибуирање според одредени - најчесто социјални или квазисоцијални критериуми, со што се избегнува нормално функционирање на Пазаротв преку законот на понуда и побарувачка. Сте-

пенот на декомодификација може да го одреди типот на Исоцијална државав, како што беше демонстрирано од Г. Еспинг-Андерсен (G. Esping-Andersen) во неговата добро позната типологија на социјални држави.

Систем на дефинирани надоместоци (Defined benefit scheme): одредување на износот на надоместоци (најчесто пензии), кои се плаќаат во било кој случај, според одредени калкулативни елементи (на пр. според стажот и висината на платени придонеси).

Систем на дефинирани придонеси (Defined contribution scheme): систем во кој висината на надоместоци што ги добива лицето (најчесто пензија) ексклузивно зависи од акумулираните придонеси на тоа лице, плус профитит кој го остварил пензискиот фонд со тие придонеси.

Деинституционализација (Deinstitutionalization): политика на пружање нега и третман на медицински и социјално издржувани лица во нивните заедници, наместо во институции. Тоа од една страна значи дека медицинските и социјалните услуги се пружаат во (и преку) локалните зедници, а од друга страна, дека во случаи кога е можно, институциите пружаат нега и услуги за што е можно побрзо реинтегрирање на издржуваните лица во нивните заедници. Политиката на деинституционализација може да биде усвоена за да се избегнат трошоци, како и да се избегне социјална изолација на лица на кои им е потребна редовна нега.

Нега на издржувани лица (Dependant care): нега на деца, болни, стари или хендикепирани лица, како и други издржувани членови во фамилијата.

Култура на зависност (Dependency culture): начин на живот кој се карактеризира со потпирање на (државни) социјални надоместоци (бенефиции). Некои автори сметаат дека паричните надоместоци се штетни за корисниците, бидејќи се поткопува нивната самостојност и нивното чувство за одговорност за сопствената ситуација. Види *култура на сиромаштија*.

Стапка на издржуваност (Dependency ratio): односот помеѓу бројот на економски активни и економски неактивни лица во популацијата. Обично се пресметува кога збирот на лица помлади од 15 години и лица постари од 64 години ќе се подели со бројот на лица помеѓу 15 и 64-годишна возраст, и се изразува во процент.

Дерегулација (Deregulation): политиката на дерегулација се стреми да ја редуцира државната вмешаност во економскиот и социјалниот живот. Во социјалната област, дерегулација значи допуштање лица и организации да имаат одговорност за провизиите на социјалната сигурност, со што тие лица и организации сами ги одлучуваат своите активности, најчесто без вмешаност на државата, но сепак под некаква државна супервизија. Деререгулацијата може да доведе до редукција на социјалната сигурност и до зголемена разлика помеѓу приманата на граѓаните. Деререгулацијата е реакција на западните земји кон економската глобализација,

посебно на зголемената конкурентност од земји со помалку разработени системи на социјална сигурност.

Изведени права (Derived rights): права, посебно право на социјални бенефиции и услуги, стекнати од лице издржувано од друго лице, најчесто базирани врз фамилијарни односи, брак или кохабитација.

Дијагностички определена група (Diagnostic related group - DRG): начин на плаќање за здравствена нега според кој бенефициите кои се исплаќаат на одреден пациент, или пак хонорарот на неговиот доктор, се определуваат според неговата/нејзината медицинска дијагноза, стандардниот третман и просечните трошоци на тој третман.

Директна/индиректна дискриминација (Direct/indirect discrimination): директна дискриминација се случува кога лице, на пр. работник или кандидат за работа, е полошо третиран од друго лице поради неговата/нејзината раса, пол, брачен статус, религија, сексуална ориентација. Индиректна дискриминација се случува кога ефектите на одредени барања, услови или практики, наметнати од државата, институција или пак работодавецот, имаат диспропорционален негативен ефект врз одредена група/групи или категорија/категории луѓе.

Слобода на одлука/дискреција (Discretion): авторитет на службено или менаџерско лице да донесува одлуки во врска со остварување права на социјални бенефиции. Слободата на одлука е неопходна ако не постојат воспоставени правила за одлука, т.е. во флексибилни или

нецелосно развиени системи. ППравила на слобода на одлука се формирани од лица на функција кои се сретнуваат со определени проблеми или пак од менаџерски тим, со цел да се пополнат правни/административни празнини. Слободата на одлука е поистакната во социјалната сигурност/помош кога некои непредвидени (т.е. исклучителни или итни) потреби треба да се задоволат. Кога социјалната помош е поврзана со социјална работа, надоместоците кои се резултат на слобода на одлука можат да се користат за мотивирање или охрабрување одредени форми на однесување (на пр. однесување кое промовира потпирање на сопствените сили).

Дискрециски надоместоци (Discretionary benefits): Види *слобода на одлука*.

Надоместоци зависни од приход (Earnings-related benefits): надоместоци кои зависат од претходните плати и/или придонеси (ако се зависни од приходот) на осигуреникот, со што лица што имаат или имале повисоки плати имаат право на повисоки бенефиции. Висината на овие надоместоци може да се разликува од една земја до друга, во зависност од тоа дали правото на остварување е базирано врз просечна плата, највисока плата или пак последните плати.

Стапка на економска активност (Economic activity rate): размер помеѓу работно активни лица (т.е. лица кои имаат работа или бараат запослување) и работоспособното население во една земја. Се пресметува кога вкуп-

ниот број на (само)вработени и регистрирани невработени лица ќе се подели со вкупниот број на лица на возраст од 15 до 64 години, изразен во процент. Стапката на економска активност може да се пресметува и за одредени возрасни групи.

Егалитарно општество (Egalitarian society): општество во кое наградите еднакво се дистрибуираат до секој граѓанин или жител, без разлика на нивните таленти, фамилијарно потекло или етнички статус.

Стапка на вработеност (Employment rate): размер на бројот на (само)вработени лица и вкупниот број на луѓе на возраст од 15 до 64 години.

Оспособување (Empowerment): овозможување пристап до средства и капацитети, со што лицето може активно да го обликува сопствениот живот и судбината на заедницата во која припаѓа: економски, социјално и политички.

Еднакви можности (Equal opportunities): општ принцип кој е фундаментален во правните системи на пр. на Европа и САД, а е применлив во економскиот, социјалниот и културниот живот, според кој сите граѓани имаат иста шанса за успех кога конкурираат за вредни општествени добра и позиции. Освен еднаквоста пред закон, еднаквиот пристап до образование е посебно важен за стремежот кон егалитарно општество.

Еквивалентна скала (Equivalence scale): Група индекси пресметани да укажат на пр. на потребите на домаќинствата, во зависност од бројот на членови во домаќинството, нивната возраст и полова структура, како и нивните специфични околности (на пр. хронична болест). Оваа скала се користи, на пр., праведно да ги одреди бенефициите за домаќинства од различни големини и структури, и во различни ситуации. Во голем број на обемни студии за сиромаштија се користат еквивалентните скали на ОЕЦД. Покрај нивното користење во истражувања на сиромаштијата, тие се користат и како мерило за економска нееднаквост, како и при определување на висината на даночните обрски на индивидуи или домаќинства според нивните можности за плаќање.

Устав на Европската Унија (EU Constitution): По долги преговори, текстот на првиот Устав на Европската Унија конечно беше потпишан во Рим, на 29 Октомври 2004 година. Меѓутоа, овој текст беше отфрлен на референдумите во Франција и Холандија. Целта на Уставот е да биде легална основа на Европската Унија. Може да биде усвоен, во целост или делумно.

Договори на Европската Унија (EU Treaties): документи на кои се базира Европската Унија, додека Уставот на ЕУ не се усвои од сите земји членки. Европска заедница за јаглен и челик беше основана во 1951 година. Договорите со кои беа основани Европската економска заедница и Европската заедница за атомска енергија беа потпишани во 1957 година. Во 1965 година, овие три договори беа споени во еден. Во 1968 година беше

потпишан Единствениот европски акт. Договорот од Мастрихт, потпишан во 1992 година, дефинираше економска и монетарна единица (со воведување на Еврото како единствена европска валута) и вовеле заедничка политика во низа области. Договорот од Амстердам, потпишан во 1997 година, делумно го ревидираше и го примени Договорот од Мастрихт и вовеле координирана политика на вработување и социјална инклузија. Договорот од Ница, потпишан во 2001 година, ја регулираше работата на круцијални институции на Европската Унија откако Унијата беше проширена во 2004 година. Уставот на Европската Унија, кој беше потпишан во 2004 година, треба да ги интегрира сите овие договори во еден акт.

Европски законик на социјална сигурност (European Code of Social Security): документ наменет за хармонизација кој ги поставува минималните стандарди на европското законодавство во полето на социјалната сигурност. Овој законик беше усвоен од Советот на Европа во 1961 година, а негова почетна точка е Конвенцијата за минимални стандарди во социјалната сигурност (број 102) на Меѓународната организација на трудот. Во 1990 година беше усвоена ревидирана верзија на законикот.

Европска стратегија за вработување (European employment strategy): врз основа на Договорот од Амстердам во 1997 година, и како резултат од Европскиот самит за вработување (декември 1997), Европската Унија ги координира националните политики што се однесуваат на унапредување на вработеноста. Според оваа стратегија,

се користи така наречениот метод на ”отворена координација”. Унапредувањето на вработеноста се потпира на четири столба: вработливост, претприемништво, еднакви можности и прилагодливост. Европскиот Совет секоја година селектира одреден број заеднички приоритети. Секоја земја членка ги интегрира одбраните приоритети во своите политики и практики со помош на Националниот акционен план (НАП). Европската Комисија и Европскиот Совет ги анализираат националните акциони планови и приложуваат заеднички извештај за вработување. На одредени земји можат да предложат специфични препораки.

Европска социјална повелба (European Social Charter): основен документ за човекови права, составен од Советот на Европа. Во 1961 година во Торино беше усвоена првата Европска социјална повелба, а Ревидираната Европска социјална повелба беше усвоена во 1996 година. Повелбата разликува три категории на човекови права. Првата категорија се однесува на сите граѓани на една земја, втората се однесува на правата на граѓаните поврзани со вработеноста, а третата ги покрива правата на специфични социјални групи. (Ревидираната) Европска социјална повелба е ратификувана од мнозинство европски земји.

Европски социјален фонд (European Social Fund): фонд на Европската Унија чија цел е промоција на вработеноста, како и географска и професионална мобилност на работниците, со што се олеснува адаптацијата на работниците на економски и технолошки промени, посебно со професионален тренинг и доквалификација.

Европски социјален модел (European social model): развиен во последната деценија на 20-тиот век. Европскиот социјален модел не се состои од единствен Исоцијален модел, туку ги почитува историските, културните и економските разлики помеѓу земјите членки на ЕУ. Моделот има сè поголемо влијание врз националните политики на земјите членки. Договор за социјална политика беше потпишан во 1991 година кој промовираше соработка помеѓу земјите членки во полето на социјалната политика. Овој договор беше инкорпориран во Амстердамскиот договор како социјално поглавје. Овие документи беа основата за Европските мерки преземени во 1990-те години; тие исто така се и основа на Европската стратегија за вработување, и на мерки за промовирање на Европската социјална интеграција. Европскиот социјален модел е разработка на Лисабонската стратегија, усвоена во 2000 година, чија цел е да ја направи Европската Унија во светски рамки најдинамична економија базирана на знаење, целосна вработеност и одржлив економски (при)раст, преку нудење стручни вработувања и зголемена социјална кохезија.

Европска Унија (European Union (EU): Унија првобитно на шест Европски земји, основана со Договорот од Рим во 1957 година, под името Европска Економска Заедница (ЕЕЦ). Со Договорот од Маастрихт од 1992 година, името ЕЕЦ беше променето во Европска Унија, со што се создаде нова структура на соработка помеѓу членките. ЕУ брои 27 земји членки.

Еуростат (Eurostat): канцеларија за статистика на Европската Унија, која собира податоци од европските земји со цел да се споредат нивните политики и резултати. Еуростат е важен извор на информации (на пр. економски, социјални, демографски и политички) како за самата ЕУ, така и за земјите аспиранти за членство.

Извоз на бенефиции (Export of benefits): извоз на бенефиции се случува кога надоместоците кои едно лице ги прима според законодавството на една земја, му следуваат во случај на престој во друга земја. Извозот на бенефиции најчесто е лимитиран на долгорочни парични надоместоци.

Семеен додаток (Family allowance): надоместок кој редовно (најчесто месечно) се исплаќа на сите фамилии што имаат деца под определена возраст. Семејниот додаток обично варира во зависност од бројот и возраста на децата, како и од општата социјална положба на семејството. Во некои земји, семејниот додаток е всушност детскиот додаток.

Семејни надоместоци (Family benefits): сите видови на парични субвенции и субвенции во натура кои се доделуваат на фамилии со деца. Тука исто така влегуваат и даночни олеснувања, надоместоци за посвоители итн.

Семејна политика (Family policy): политика чија цел е да влијае на семејните врски и да ја подобри семејната добросостојба. Најважните мерки на семејната политика се паричните надоместоци и даночните олеснувања. Други мерки на пр. се: родителски допуст,

услуги за деца и семејства. Современата семејна политика е насочена кон усогласување на семејните обврски и работата надвор од семејството.

Хонорар-за-услуга/плаќање според услуга (Fee-for-service): систем на плаќања од страна на примателот на услуги, во зависност од обемот и количината на користени услуги (на пр. во здравствената нега). Ова е спротивно од националниот систем на здравствени услуги, во кој ваквите услуги се бесплатни.

Феминизација на сиромаштијата (Feminization of poverty): овој термин посочува на фактот дека скоро во секоја земја, бројот на сиромашни жени е диспропорционално голем. Овој тренд е посебно изразен во Англо-Саксонските земји, и се должи на фактот дека по развод или разделба на сопругниците, жените се најчесто оние кои се грижат за децата (и поради тоа не можат да работат надвор од домот), како и на разликите во просечни примања и можноста за подобро платени работни места помеѓу мажите и жените. Официјалните статистички податоци честопати го прикриваат степенот на сиромаштија на жените.

Фискална добросостојба (Fiscal welfare): социјалната политика најчесто се имплементира преку: а) директни парични трансфери од побогатите до посиромашните граѓани; б) пружање на услуги (медицински, образовни и др.) до посиромашните граѓани и в) преку ”прогресивно оданочување”, кога побогатите плаќаат диспропорционално поголеми даноци од нивните посиромашни

сограѓани. Ова се нарекува ”фискална добросостојба” и го нивелира социјално-економскиот статус на граѓаните.

Еднакви надоместоци (Flat-rate benefits): надоместоци кои се доделуваат како еднаков износ на пари или услуги, без разлика на направените придонеси, стаж или други разликувачки фактори. Таквите надоместоци можат да бидат пресметани според член, и со тоа да бидат поголеми за семејства со поголем број членови.

Флексигурност (Flexicurity): комбинација на прописи, политики и административни практики, која комбинира лесно вработување и отпуштање на работници, високи надоместоци за невработените и проактивна политика на пазарот на трудот, а чија цел е да се решат европските проблеми со невработеност.

Фондација (Foundation): паричен износ тргнат на страна од правно лице за специфична цел (на пр. добротворна). Фондацијата е правен ентитет; при нејзиното формирање се определуваат мерки за менаџирање со средствата кои се на располагање. Фондацијата не може легално да оствари профит, иако може да се ангажира во комерцијални активности. Фондацијата нема членови, но може да има донатори.

Пограничен работник (Frontier worker): лице кое престојува во една земја, а е вработено во друга земја, но обично се враќа во земјата на престој минимум еднаш неделно.

Целосна вработеност (Full employment): економска ситуација во земјата кога секој кој сака да работи може да најде работа. Во пракса, ”целосна вработеност” се случува кога има повеќе работни места отколку лица кои бараат работа. Целосна вработеност не значи дека стапката на невработеност е нула, бидејќи некои лица може да бидат во процес на менување на работа, или пак да очекуваат работа во блиска иднина. Најчесто се смета дека целосна вработеност постои ако стапката на невработеност е помала од 5%. Целосната вработеност е основна цел на политиките на пазар на трудот.

Капитално финансирани пензии (Fully funded pensions): пензии кои се исплаќаат на осигуреникот од акумулираните премии кои тоа лице ги плаќало во осигурателниот фонд за време на неговиот/нејзиниот работен живот, плус профитот кој го остварил фондот кој придонесува на тие премии. Овој систем се вика и ”капитален пензиски систем”, што е спротивно на системот на тековно финансирано пензиско осигурување (pay-as-you-go).

Полова еднаквост (Gender equality): еднакво присуство, оспособување и партиципација на двата пола во јавниот и приватниот живот.

Полова насоченост (Gender mainstreaming): (ре)организација, подобрување и евалуација на сите политички процеси за да се овозможи еднаквост на половите на сите нивоа и во сите сфери од јавниот живот. Со одлука на Европскиот Совет од 1994 година, промовирањето

на еднакви можности, и помеѓу мажите и жените, беше поставено како приоритет на Европската Унија и нејзините земји-членки. Оттогаш, половата насоченост е еден од водечките принципи интегрирани во сите европски активности, политики и програми.

Општа (социјална) помош (General (social) assistance): наменета за сите лица кои не се во состојба да ги задоволат основните животни потреби, тргнувајќи од одредени дефиниции за егзистенцијален минимум. Општата социјална помош обично вклучува помош за покривање на трошоците за храна, облека, хигиена, домување, греење итн. Општата социјална помош делува и како социјална сигурносна мрежа за лица со ниски примања или без примања.

Општ лекар (General practitioner - GP): доктор кој пружа примарни медицински услуги, најчесто на константна група лица и семејства. За специјалистичка нега и услуги, општиот лекар по потреба ги упатува пациентите во болница или кај специјалист.

Џиниев коефициент (Gini coefficient): мерка за економска нееднаквост во општеството. Вредноста може да биде помеѓу нула (кога приходот е еднакво дистрибуиран помеѓу граѓаните) и еден (кога едно лице располага со целиот национален приход). Колку коефициентот е поблизок до вредноста еден, толку е поголема нееднаквоста во богатство во општеството.

Глобална социјална политика (Global social policy): социјална политика усвоена и имплементирана на супранационално ниво. Инструменти на глобалната социјална политика се: супранационална регулација (т.е. договори и одредби на ЕУ), прераспределба на приходот меѓу земји со помош на регионални и структурални фондови, како и социјални давања гарантирани на супранационално ниво.

Глобализација (Globalization): процес на зголемена меѓузависност и поврзаност на земјите во светот, на поле на политиката, економијата, културата итн. Последици од глобализацијата се на пр. зголемена конкуренција преку националните граници меѓу земјите, фактички пониско ниво на суверенитет на националните држави, и појава на мултинационални компании и трансационални асоцијации кои ја преземаат регулативата и други функции и во светската економија и во глобалното граѓанско општество.

Добро управување (Good governance): законодавни и владини практики што исполнуваат минимум потреби на пр. ефикасност, транспарентност, одговорност и предвидливост. Доброто владеење ја нагласува одговорноста на оние кои управуваат кон оние со кои управуваат, и бара пристап на граѓаните до релевантни информации како би можеле да судат и да ја оценат работата на тие што управуваат.

Сива економија (Grey economy): Види *неформална (неофицијална) економија*.

Бруто домашен производ (Gross domestic product (GDP): вкупната парична вредност на сите добра и услуги произведени за одреден временски период во рамките на една земја.

Загарантиран минимален приход (Guaranteed minimum income): висина на приход која државата законски ја гарантира на сите свои граѓани, без разлика дали тие се работоспособни или пак се вработени. Оние лица кои не остваруваат минимален приход примаат додаток преку програмите на социјална помош. Загарантираниот минимален приход би требало да ги задоволи основните животни потреби, или да гарантира минимум животни стандарди. Постапката за определување на минималниот приход се разликува од една земја до друга.

Строг закон/Попустлив закон (Hard Law/Soft Law): “строги закони“ се правила на однесување кои се задолжителни за сите земји-членки на ЕУ и се директно применливи, на пр. одредбите на ЕУ. “Попустливи закони“ се правила на однесување кои не се директно применливи и кои имаат различен степен на обврзаност, на пр. директивите на ЕУ и на Советот на Европа, како Европската стратегија на вработување. Помеѓу другото, според Европската стратегија за вработување, од земјите членки се очекува редовно поднесување на извештаи за тоа како ги применуваат директивите на ЕУ, и се охрабруваат да применуваат “најдобри практики“, развиени и применети низ Европската Унија. Видува *отворен метод на координација*).

Хармонизација (Harmonization): хармонизација на националните закони во рамки на Европската Унија е форма на конвергенција. Со хармонизацијата индивидуалните земји членки ги прават своите закони (по)компатибилни со оние на другите земји членки, од аспект на обемот, дефиницијата и нормите.

Систем на здравствено осигурување (Health insurance system): секој систем во кој лицето (и оние кои ги издржува) е осигурано од ризик на трошоци за здравствена нега бидејќи за тоа се плаќаат здравствени придонеси. Придонесите може да ги плаќа осигуреникот, и/или некој друг, како на пр. работодавецот. Осигуреникот може да има право на бесплатни здравствени услуги и продукти, или пак осигуреникот треба да покрие дел од трошоците, или пак целиот износ до висина на одреден максимум за здравствени услуги. Здравственото осигурување може да биде задолжително или доброволно, или пак комбинација од двете.

Скриена невработеност (Hidden unemployment): се однесува на невработени лица кои не ги задоволуваат критериумите од националниот систем за регистрација на невработеност, или пак поради некоја причина не се регистрирале како невработени лица.

Хоризонтална прераспределба (Horizontal redistribution): хоризонтална прераспределба на приходи и надоместоци се врши помеѓу членови на иста категорија или група корисници. На пр. приходите и надоместоците можат да бидат прераспределени од семејства со помалку деца до оние со повеќе деца.

Достапност на домување (Housing affordability): можност на едно домаќинство да ги плаќа своите станбени трошоци. Една од мерките за зголемување на достапноста на домување е одредување на максимален процент од приходот кој ќе се плаќа за станбените трошоци и одредување на фиксна станарина за јавните станбени објекти според тоа, или на пр. плаќање на станбени субвенции на семејства чии станбени трошоци се повисоки од максималниот процент.

Станбена помош (Housing assistance): субвенции кои владата или локалните власти ги исплаќаат на домаќинства за да им се помогне во подмирување на станбените потреби. Станбената помош може да има различни форми: “субвенции за станарина“, доделување “социјални“ станови со намалена станарина, или финансиска помош при купување на куќа или стан, на пр. преку поволни услови за штедење и намалени кредити итн.

Станбена бенефиција (Housing benefit): Види *станбена помош*.

Станбени трошоци (Housing expenditure): сите трошоци во домаќинството кои ги покриваат станбените потреби. Во наемниот сектор, станбените трошоци вклучуваат станарина и сите услуги (вода, електрична енергија, топлификација, општински даноци итн.) без станбените субвенции. Станбените трошоци за сопствен стан или куќа исто така вклучуваат отплата на станбен кредит, одржување, услуги и даноци на имот, без станбените бенефиции.

Човекови потреби (Human needs): средства кои им се потребни на лица или семејства за да преживеат и нормално да функционираат како член(ови) на општеството во кое припаѓа(ат).

Одржување на приход (Income maintenance): Види *поддршка на приход*.

Заменска стапка на приход (Income replacement rate (ratio): однос помеѓу висината на примени надоместоци и висината на плата на одредено лице за време на определен сметководствен период (обично претходниот месец или година). Заменската стапка на приход може да се изрази како размер меѓу просечната висина на одреден надоместок (на пр. просечна пензија) и просечната плата.

Замена на приход (Income replacement): Види *заменска стапка на приход*.

Поддршка на приход (Income support): програми на социјална сигурност кои надоместуваат губиток на приход или отсуство на приход, во случај на реализација на одредени социјални ризици. Овој термин често се користи во Англо-Саксонските земји; во изминатите неколку децени исто така беше користен во Велика Британија како општ термин за социјална помош (парична и во натура).

Трансфер на приход (Income transfers): Види *парични надоместоци*.

Приход (Income): парична заработка или непарична (во натура), редовна, нередовна или периодична, која ја прима домаќинството или неговите членови.

Надоместоци кои зависат од проверка на приход (Income-tested benefits): надоместоци кои се исплаќаат на лица (или семејства) за чии примања може да се докаже дека се под одредено ниво.

Индустриски односи (Industrial relations): односи помеѓу управата на една компанија и нејзините работници, како и улогата на државата и институциите во тој процес. Индустриските односи се разликуваат од една држава до друга и од еден период до друг; тие вклучуваат организација на трудот и вработувањето, образување на работниците, колективни преговори, синдикални активности, работни совети итн.

Стапка на морталитет на доенчиња (Infant mortality rate): број на деца кои умираат за време на првата година од живот од 1000 живородени деца, за определен временски период (најчесто една година). Оваа стапка е една од основните показатели на ефикасноста на системот на здравствена нега и целокупниот социјален систем во една држава.

Неслужбена економија (Informal economy): сите економски активности кои се одвиваат надвор од службените рамки за регистрација на фирми, даноци, администрација на социјална сигурност, владини статистики итн. Обично се прави разлика помеѓу “сива“

економија (која компромисно спојува активности кои во основа се легални, но за кои не се плаќаат даноци или придонеси за социјално осигурување) и црната (криминална) економија.

Неслужбена работа (Informal work): работа која не се изведува врз база на формални договорени односи и не е заштитена од страна на работното законодавство. Неслужбената работа е дел од неслужбената економија; може да биде примарна или секундарна работа. Лица кои се активни само во неслужбената економија се поранливи, бидејќи не плаќаат придонеси за социјално осигурување и нивната работа може да биде поопасна по нивното здравје отколку што е дозволено со закон.

Надоместоци во натура (In-kind benefits): надоместоци кои се даваат на лица или семејства во вид на материјални добра или услуги (бесплатна здравствена нега или образование, храна, облека итн).

Институционална добросостојба (Institutional welfare): според Титмусовата типологија на социјална добросостојба, институционалната добросостојба ја покрива материјалната благосостојба на целата популација, чии потреби се сфаќаат како нормален и составен дел од животот. Овие услуги се пружаат на целата популација, на ист начин како и другите јавни услуги (на пр. патишта, училишта итн.). Концептот на институционална добросостојба често пати се идентификува со универзалноста на социјални права.

Меѓугенерациски трансфери (Intergenerational transfers): овој термин обично се однесува на пензиите, кои се исплаќаат од средствата на моментално вработени лица на постарите генерации кои не работат повеќе. Ова значи дека пензиите на денешните работници ќе бидат плаќани од придонесите на идните генерации. Овој термин исто така се однесува и на наследства и на други трансфери од постара кон помлада генерација.

Меѓународен совет за социјална добросостојба (International Council on Social Welfare - ICSW): глобална невладина организација, основана во Париз во 1928 год., која обединува голем број национални и меѓународни организации се залага за социјален развој, социјална добросостојба и социјална правда. Целта на Меѓународниот совет за социјална добросостојба е да го подобрува социјалниот и економскиот развој како би се ублажила сиромаштијата и другите форми на економски и социјален недостиг. Овој совет се залага за признавање и заштита на човековите права, како правото на храна, засолниште, образование, здравствена нега и физичка сигурност. За да се остварат овие цели, меѓународниот совет собира и дистрибуира информации, спроведува истражувања и анализи, организира семинари и конференции, ги помага невладините организации, и се обраќа до јавноста во врска со важни и ургентни социјални проблеми. Четирипати годишно излегува списанието “Преглед/ревија на Социјалниот Развој“; главните канцеларии на советот се во Холандија и Уганда.

Меѓународна организација на трудот (International Labor Organization - ILO): специјализирана агенција на Обединетите Нации, основана во 1919 година чија цел е промовирање на социјалната правда и правата на работниците. МОТ ги формулира меѓународните стандарди во вид на конвенции и препораки кои треба да бидат ратифицирани од земјите-членки. Стандардите на МОТ се однесуваат на слободата на здружување (посебно на работниците), правото на колективни преговори, забрана на присилна работа и еднакви можности и еднаков третман на полето на работа. МОТ издава и статистички стандарди во врска со работата и невработеноста.

Меѓународно здружение за социјална сигурност (International Social Security Association - ISSA): меѓународна организација која се занимава со развојот на социјалната сигурност во светот. Основана е во 1927 год. во Брисел по иницијатива на Меѓународната организација на трудот. Ова здружение ги обединува централните државни институции, организации на јавните служби, како и здруженија кои се активни во полето на социјалната сигурност. Покрај бројните публикации, ова здружение четири пати годишно издава и списание под име “Меѓународна ревија на социјалната сигурност“ (на англиски, француски, германски и шпански јазик). Седиштето на оваа организација е во Женева.

Инвалидност (Invalidity /disability): целосна или делумна неспособност за извршување на платена работа, за подолг временски период. Инвалидноста може да биде присутна од раѓање, или пак може да се развие подоцна

во животот и може да биде предизвикана од повреда на работното место, професионално заболување или од други причини. Обично се разликуваат три вида на инвалидност: “општа инвалидност“ која причинува пролонгирана неспособност за заработка, “професионална инвалидност“ која претставува пролонгирана неспособност за извршување на одредени видови на работа и инвалидност во медицинска смисла: долготрајна загуба или редуција на физички и/или ментални функции, кои влијаат врз виталните функции на лицето и честопати бараат редовна нега. Инвалидно лице има право на надоместоци: парични надоместоци, медицинска и друга помош, рехабилитација, доквалификација и работа во специјални услови.

Политика на пазар на трудот (Labour market policy): владини мерки за поттикнување на посакувано однесување кај лица инволвирани во пазарот на трудот. Честопати се прави разлика помеѓу активни и пасивни мерки. Целта на активните мерки е да се стимулира вработување со помош на посредување, доквалификација или преквалификација, како и создавање на нови работни места. Целта на пасивните мерки е да се надоместат платите на работникот во случај тој/таа да прифати послабо платена работа после невработеност, или на пр. да се зголеми побарувачката за труд со финансиско стимулирање на лица да се повлечат од пазарот на труд (на пр. постари лица).

Правен инструмент (Legal instrument): правен инструмент е документ со кој се утврдуваат договорните односи или се даваат одредени права. Најважните правни

инструменти на Советот на Европа кои се однесуваат на социјалната сигурност се:

- Привремен Европски Договор за Шемите на социјалната сигурност што се однесуваат на старост, инвалидност и преживеани членови на семејството (European Interim Agreement on Social Security Schemes Relating Old Age, Invalidity and Survivors)

ЦЕТС бр.: 012

- Европски привремен договор за Шемите на социјалната сигурност освен старост, инвалидност и преживеани членови на семејството (European Interim Agreement on Social Security other than Schemes for Old Age, Invalidity and Survivors)

ЦЕТС бр.: 013

- Европска конвенција за социјална и медицинска помош (European Convention on Social and Medical Assistance)

ЦЕТС бр.: 014

- Европска социјална повелба (European Social Charter)

ЦЕТС бр.: 035

- Европски законик за социјална сигурност (European Code on Social Security)

ЦЕТС бр.: 048

- Европска конвенција за социјална сигурност (European Convention on Social Security)
ЦЕТС бр.: 078
- Европска конвенција за социјална заштита на земјоделците (European Convention on Social Protection of Farmers)
ЦЕТС бр.: 083

Lex loci laboris: буквално: закон на местото на вработување. Во меѓународен контекст најголемиот број закони за социјална сигурност - како гранка на јавното право - ја одредуваат својата примена имајќи го предвид местото каде вработеното лице ја извршува својата работа. Начелно, лицето е подложено на законите на социјална сигурност на државата во која работи.

Просечен животен век (Life expectancy): просечна возраст на која лице во одредено општество, родено во одредена година, може да умре, земајќи ги предвид демографските и здравствените трендови во државата. Просечниот животен век најчесто се мери една година по раѓањето, или од 60-тата или 65-тата година. Овој податок служи како показател на здравствената состојба на населението, или пак е показател за долговечноста на постарата популација. Овие показатели се користат во актуарските пресметки.

Самохрано семејство (Lone (single-) parent family): семејство во кое издржувано дете живее со само еден родител, додека другиот или починал или пак ја напуштил семејната заедница.

Долгорочна нега (Long-term care): секој вид на долготрајна нега или грижа на неодредено време (со неодреден крај) за луѓе со ограничени способности или можности. Некои земји (како Германија, Австрија, Холандија) имаат воведено нови видови на осигурување за долгорочна нега или, како што е случајот во Франција и Белгија, елементот за осигурување за долгорочна нега е вклучен во задолжителното здравствено осигурување.

Мајчинство (Maternity): состојба во која жената, поради бременост, раѓање и грижа на новороденчето, привремено е неспособна за работа, т.е. да заработува плата, а и е потребна соодветна медицинска помош, отсуство од работа, и компензација на загубените плати за време на тоа отсуство, како и други надоместоци одредени од системот на социјална заштита во земјата.

Породилни надоместоци (Maternity benefit): надоместоци кои редовно се исплаќаат на мајките за време на породилното отсуство (пред и после раѓањето), честопати како одреден процент од претходната плата.

Породилно отсуство (Maternity leave): во повеќето земји, вработена жена може да остане дома во последната фаза на бременост и после раѓањето на новороденчето. Додека е дома на породилно отсуство, жената прима паричен надоместок, обично одреден процент од нејзината претходна плата. Во некои земји, повеќето вработени жени имаат право само на неплатено отсуство после раѓањето (САД, Нов Зеланд).

Надоместоци кои зависат од проверка на средства (Means-tested benefits): надоместоци кои се исплаќаат само на лица или семејства чии примања, или вкупната вредност на нивниот имот се под одредено ниво. За да се оствари право на овие надоместоци, потребна е проверка на целокупниот имот.

Минимална плата (Minimum wage): најниска плата пропишана со закон која работодавецот смее да ја плати на работникот.

Морално изложување на опасност (Moral hazard): ситуација во која осигуреникот не се грижи доволно од ризици, како што би морал да се грижи кога не би бил осигуран. Со моралното изложување на опасност се предизвикува непредвидлив раст на трошоците за социјално осигурување во општеството.

Владеење на повеќе нивоа (Multi-level governance): владините функции и компетенции во сите земји се поделени помеѓу централно ниво и обично неколку пониски нивоа. Поделбата на одговорност меѓу пониските нивоа може да следи било кој од два основни вида. Првиот вид е распределба на власта меѓу мултифункционални, меѓусебно територијално исклучиви јурисдикции во релативно стабилен систем со ограничен број на надлежни нивоа и ограничен број на единици (на пр. провинции, општини). Вториот вид подразбира специјализирани јурисдикции кои територијално се преклопуваат, во релативно флексибилен неповрзан систем со голем број на надлежности (пр. трудова инспекција, ин-

ституции за здравствена нега). Во ЕУ, нивото на Унијата го претставува највисокото владино ниво во секоја од земјите членки.

Повеќеродителско семејство (Multiparental family): семејство во кое децата живеат со еден биолошки родител и очув или маќеа кои имаат деца од претходен брак или вонбрачно живеење.

Пензиски систем со повеќе столба (Multipillar pension system): пензиски систем во кој вкупната пензија на едно лице може симултано да се исплаќа од различни извори (на пр. од тековно финансирано пензиско осигурување, од капитализиран фонд, од доброволен приватен фонд и/или од професионални пензиски фонд).

Взаемна помош (Mutual aid): поддршка која се пружа на сиромашни лица или семејства, надвор од формалниот систем на социјална сигурност, при што лицата кои пружаат и лицата кои примаат помош се рамноправни и во зависност од ситуацијата можат да си ги заменат улогите.

Взаемно признавање (Mutual recognition): Взаемно признавање на судски пресуди помеѓу држави е важен инструмент кој овозможува соработка во трговски, граѓански и криминални работи во рамки на ЕУ, и помеѓу ЕУ и трети земји. Во моментов, судски пресуди донесени во една земја членка на ЕУ не се автоматски признати во друга земја членка. Поединци или фирми кои сакаат одредена судска пресуда да биде валидна во

друга земја членка мораат да поминат низ специјална процедура со цел да се добие признание во друга земја членка (така наречено: извршување). Со други зборови, спроведување на француска пресуда во Шпанија е возможно само откако Шпанскиот суд ќе ја прогласи таа пресуда за извршна на територијата на Шпанија. Взаемно признавање во некои области (на пр. брачно право) е возможно врз основа на прописите на ЕУ. Европската комисија има право на иницијатива во врска со работи за взаемно признавање од областа на трговијата (на пр. контрола на индустрискиот квалитет на фармацевтските производи).

Мутуализам (Mutualism): движење кое во XVIII и XIX век го иницираа работниците со цел да создадат организации за взаемна помош (асоцијации, братства). Мутуализмот беше посебно изразен кај работници од опасните професии, како што се рударите и железничарите. Овие асоцијации формираа сопствени фондови за взаемна помош од парите собрани како членарина на работниците, донации и други видови на приход. Во случај некој од членовите на асоцијацијата да има несреќа, ќе добие помош од заедничкиот фонд на асоцијацијата. Овие организации се претходници на државното социјално осигурување.

Систем на национална здравствена заштита (National health service system): бесплатно лечење и лекови на сите (регистрирани) граѓани. Во системот на национална здравствена заштита, здравствената грижа ја пружаат здравствени работници (вработени од владата) во јавни установи и е платена од државниот буџет, т.е. од даноците.

Негативен данок на приход (Negative income tax): систем кој ги интегрира поддршката на приход и даночењето на приход, со што даночниот систем плаќа придонеси на лица со ниски примања и наплаќа даноци на оние со повисоки примања.

Нова сиромаштија (New poverty): термин кој почна почесто да се користи од почетокот на 1970-те години. Терминот “нова сиромаштија“ се однесува на лица или семејства кои, на пр. поради несреќа, или здравје, или невработеност, не се во можност да го одржат животот на ниво на кое се научени, и/или кои мораат да сменат релативно сигурен со несигурен начин на живот. Новата сиромаштија не е директно видлива како традиционалниот вид на сиромаштија. Семејства кои се погодени од новата сиромаштија навидум изгледаат вообичаено, токму како семејства без такви проблеми. Новата сиромаштија може да погоди лица или семејства од било кој општествен слој.

Нови социјални ризици (New social risks): во современите општества постојат, покрај традиционалните ризици (како старост, болест или сиромаштија предизвикана од невработеност), некои нови социјални ризици, на пр. кои потекнуваат од неповрзани кариери, и/или несигурност предизвикана од нередовно или краткотрајно вработување, како и предизвикана од поранливите семејства (на пр. самохраните), и/или демографските процеси (на пр. жените ги надживуваат своите брачни другари и не се доволно згрижени).

Надоместоци кои не се базирани на придонеси (Non-contributory benefits): надоместоци за чие добивање не се потребни критериумите за плаќање на придонеси или осигурување. Вообичаено таквите надоместоци се финансирани од јавниот буџет, односно од даноците. Во одредени случаи потребна е проверка на примања, а во други не.

Невладини организации - НВО (Non-governmental organizations – NGO's): приватни непрофитни организации кои не се директно менаџирани од било која влада. Терминот Невладина организација првпат е искористен во 1950-тите години, во врска со работата на организации кои соработувале или биле финансирани од Обединетите Нации, а работеле во земјите од третиот свет, во постколонијалниот период. Легитимноста на ваквите организации се темели врз нивното пружање услуги на оние на кои им се потребни, што е спротивно на непотистичките и корумпирани влади. Во сегашно време овој термин се користи да значи доброволни организации кои се занимаваат со човекови права, заштита на околината и слични теми. Невладините организации честопати ги повикуваат владите на одговорност во врска со нивната активност во одредени подрачја. Во даночниот систем на поголем број земји, невладините организации се третираат како непрофитни организации.

Непрофитен сектор (Non-profit sector): вклучува организации чија примарна цел не е да остварат комерцијален профит, туку да пружат јавни услуги. Таквите организации вообичаено организираат активности кои

не можат да се организираат врз комерцијална основа. Во случај да остварат профит, тој се додава во нивните финансиски резерви или во нивните оперативни фондови, а не се распределува меѓу акционерите или членовите. Многу често нивната работа се потпира на работата на доброволци. Во многу земји, донациите во признати непрофитни организации се третираат како трошоци ослободени од данок.

Професионално заболување (occupational disease): Оштетување на здравјето кое настанува како резултат на трајна изложеност на ризик за време на извршување на професионалната должност. По правило професионалните заболувања се прецизно дефинирани и претставуваат ризик кој е покриен со социјалното осигурување.

Професионални пензии (occupational pensions): Пензии кои им се загарантирани на вработените од страна на компаниите во кои се вработени или партиципираат во индустриски-специфични пензиски шеми. Ваквите пензии обично се комплементарни со задолжителните пензии.

Професионална добробит (occupational welfare): Ги опфаќа надоместоците и услугите кои вработените покрај платата го добиваат од своите работодавци или од организацијата на работодавци. Овие надоместоци и услуги можат да бидат универзални (достапни на сите вработени) или рестриктивни (достапни на оние вработени на кои тоа им е потребно, или на вработени кои изведуваат исклучително опасни работни задачи).

Терминот професионална добробит понекогаш може да вклучува и други надоместоци поврзани со работата, а гарантирани од страна на синдикатите или професионални здруженија. Професионалната добробит финансирана од страна на работодавците може да опфаќа финансиски надоместоци (надоместок за боледување; пензии; додатоци за здравствено осигурување), лични социјални услуги; здравствена заштита; помош во образование и наобразба за децата или членови на семејството на вработениот, активности за исполнување на слободното време итн.

Официјална линија на сиромаштија (Official poverty line): Официјалната линија на сиромаштија обично се користи како критериум за одредување на потреба од социјална помош. Во принцип, за да се прима социјална помош треба да се биде под нивото на официјалната линија на сиромаштија дефинирана од страна на државата или од одредена владина институција.

Просек на издржувано постаро население (old age dependency ratio): Односот меѓу постарата популација и работно активниот дел од населението. Обично се утврдува така што се дели бројот на луѓе постари од 65 години со бројот на луѓе кои се на возраст од 15 до 64 години и резултатот се изразува во процент.

Старосни пензии (old age pensions): Пензии кои покрај останатите услови, се стекнуваат со навршување на одредена старосна возраст која најчесто е различна за мажи и за жени. Во последно време евидентен е трендот на зголемување на старосната возраст за пензионирање,

како и трендот за изедначување на старосната граница за пензионирање меѓу мажи и жени.

Едночлено домаќинство (One person household): Домаќинство кое е составено од само еден член.

Отворен метод на координација (Open method of coordination OMC): Метод на координација на националните политики, најпрво во областа на вработувањето, а по 2000 год. и во областа на социјална кохезија, пензии и здравствена заштита во Европа. ОМЦ се заснова на пет клучни начела: супсидијарност (рамнотежа меѓу целите поставени на европско ниво и одговорноста на националните влади за конкретизација и имплементација на овие цели); конвергенција (секоја држава со примена на политики кои се компатибилни со политиките од нејзиното опкружување, придонесува за остварување на заедничките европски цели); евалуација на постигнати цели (целите се прецизно дефинирани и нивниот метод на евалуација е определен); взаемно надгледување меѓу земјите (земјите се евалуираат и взаемно споредуваат) и интегриран пристап (усмереност на различни политики кои придонесуваат за остварување на одредена цел/цели).

Опортунитетни трошоци (Opportunity costs): Концептот на опортунитетни трошоци го зема предвид фактот дека секој цент може да биде потрошен само еднаш. Секоја индивидуа, претпријатие, семејство или општество може количеството на ресурси (пари, талент, време..) да го потроши на една од двете алтернативи: А или Б. Или со други зборови: времето и

материјалните ресурси потрошени за одредена активност не можат да се искористат на друго подрачје на дејствување. Или кажано преку конкретен пример: кога мајката решава да остане дома и да се грижи за новороденото дете, опортунитетните трошоци од таа одлука се: изгубена заработувачка, која таа во тој период можела да ја оствари на пазарот на работна сила и дополнително изгубени можности за кариера кои не ги реализирала како резултат на својата одлука.

Организација за економска соработка и развој (Organization for Economic Cooperation and Development - OECD): Организација составена од 30 најразвиени земји на светот. Формирана 1961 год., врз темелите на Организацијата за европска економска соработка (формирана по Втората светска војна со цел да ја администрира американската и канадската помош за Европа во рамки на Маршаловиот План). ОЕЦД анализира и дава совети и прогнози во сферата на економските и социјалните политики, и воедно развива екстензивна база на податоци за ситуацијата во овие две сфери во поедини земји.

Родителски додаток (Parental allowance): Надокнадок кој редовно им се исплаќа на родителите за време на родителското одсуство.

Родителско одсуство (Parental leave): Платено или неплатено одсуство кое можат да го користат таткото или мајката, со цел: одгледување на дете, грижа за болно дете итн.

Делумна незапосленост (partial unemployment): Кога

една личност е (не)вработена пократко од пропишаното полно работно време во текот на една седмица или еден месец во земјата на негово/нејзино вработување - се вели дека е делумно (не) вработена.

Принцип на тековно финансирано пензиско осигурување (Pay as you go): Постојат два метода на финансирање на пензиските системи. Првиот метод е Принцип на тековно финансирано пензиско осигурување, а се состои во тоа што: придонесите за пензиско осигурување кои ги плаќаат денешните работници се користат за исплата на пензиите на денешните пензионери. Вториот метод е капитализација: кога придонесите кои денес се плаќаат, барем во начело се уплаќаат во фондови од кои ќе им бидат исплаќани идните пензии на денешните работници. Во случај на задолжителни пензиски системи разликата меѓу системот pay as you go и капитализацијата е помала отколку што изгледа. Системите на доброволно пензиско осигурување, во начело се втемелени на принципот на капитализација.

Лични социјални услуги (personal social services): Категорија на услуги кои не ги пружаат институциите за социјална заштита, било приватни или државни, официјални или неофицијални. Станува збор за услуги кои ги обезбедуваат роднини, соседи или пријатели на корисникот на волонтерска основа. Во некои земји се прават напори да се компензираат луѓето кои обезбедуваат вакви услуги преку гарантирање на намалени даноци за истите.

Филантропија (Philanthropy): Доброволна помош од страна на богатите граѓани, наменета за сиромашните по пат на донации на материјални и финансиски средства.

Популациона политика (Population policy): Имплицитни и експлицитни мерки кои ги презема владата на една земја со цел да влијае на порастот и структурата на популацијата. Целта на активната популациона политика е да го поттикне наталитетот како и да ја подобри старосната структура на населението.

Позициски добра (Positional goods): Добра или имот кои се делумно барани затоа што нивното поседување или потрошувачка им дава одреден социјален статус на оние кои успеале да ги добијат. Позициските добра обично се имот кој е вреден затоа што е редок и со самото тоа и скапи. Социологот Торстен Веблен (Thorstein Veblen) тврди дека поседувањето и конзумирањето на вакви добра е начин да се демонстрира благосостојба.

Позитивен/негативен судир на закони (Positive/negative conflict of Law): Позитивен судир на закони постои кога личноста работи во земја која не е земја во која неговиот работодавец е легално регистриран, или кога работи во повеќе земји, или кога работи во земја во која не борави трајно, а согласно законите на секоја од тие земји има право да оствари надомест или давачки од повеќе земји, со цел покривање на еден ист ризик, и/или доколку од него/неа се бара да плати придонес за социјално осигурување за исти ризици во повеќе земји. Негативен судир на закони ќе постои доколку таквата

личност нема право на надомест од било која од овие земји. Општо кажано: позитивен судир на закони е спротивставеност или разлика меѓу две правни јурисдикции, и тоа во случај кога обете полагаат право на одлучување за еден ист предмет. Негативен судир на закони постои тогаш кога обете правни јурисдикции се декларираат за ненадлежни да одлучуваат за предметот кој се однесува на граѓанинот/граѓаните на едната или двете земји, или за случај кој се случил во една или двете земји.

Работно преместување/ Секондирање/Детажирање (Posting): работно преместување се случува тогаш кога работодавецот ќе реши вработениот привремено да работи во земја, која не е земја во која тој/таа ги плаќа придонесите за социјално осигурување.

Јаз на сиромаштија (Poverty gap): а) индивидуалната дефиниција е дека претставува разлика меѓу официјалната линија на сиромаштија и фактичкиот приход на личноста кој е под линијата на сиромаштија. б) Вкупната дефиниција е дека јазот на сиромаштија претставува збир на разликите меѓу фактичкиот приход на сите оние кои се под линијата на сиромаштија и вкупната сума на приходи кои овие луѓе би ги имале кога би биле токму на линијата на сиромаштија. Оваа мерка на агрегатна сиромаштија покажува колку пари треба да се потрошат за да се подигнат приходите на сите сиромашни до степен на одреден минимум, дефиниран согласно линијата на сиромаштија. Исто така покажува дали сиромаштијата во одредена земја има површен или длабок карактер.

Линија на сиромаштија (Poverty line): Висина на приход под која поединци (семејства) ги сметаме за сиромашни. Постојат многу начини за утврдување на линијата на сиромаштија. Таа може да биде утврдена врз основа на реалните животни трошоци, или може да биде одредена релативно (на пр., како 50% од просечниот личен доход, или како 60% од средината на националниот доход-што е и ЕУ дефиниција на линија на сиромаштија).

Износ на сиромаштија (Poverty rate): Број на луѓе (или домаќинства) чии приходи се под линијата на сиромаштија, поделено со вкупниот број на луѓе (или домаќинства) во земјата и изразено во проценти.

Стапка на редуцирање на сиромаштија (Poverty rate deduction): Трансферот на социјални приходи има за цел да ја намали стапката на сиромаштија. Различните методи на вакви трансфери се разликуваат по својата ефективност. Врз основа на споредување на ефектите од примена на различни методи можно е да се селектираат најефикасните по поглед на редукација на сиромаштија.

Стапица на сиромаштија (Poverty trap): Ситуација во која износите од надоместоци кои зависат од проверка на средства за сиромашните се такви што не ги мотивираат поединците да работат, или кога висината на ваквите надоместоци се намалува барем за истата сума на пари која поединецот/семејството ја остварува преку работа.

Тоа ја редуцира мотивацијата на невработените да бараат работа, бидејќи материјалната позиција не им се менува односно подобрува доколку прифатат работа.

Преференцијален третман (Preferential treatment): Давање предност на одреден поединец или група во однос на одредени бенефиции, можности или социјален статус. Една од формите на преференцијален третман е позитивната дискриминација, која има за цел да ги елиминира или редуцира ефектите од дискриминација врз одредени поединци или групи, или во негативна смисла да ја зачува привилегираната позиција на поединци и групи во општеството.

Стапка на предтрансферна сиромаштија (Pre-transfer poverty rate): Стапка на сиромаштија која би постоела во некоја земја кога би се укинале некои или сите типови на социјални трансфери. На овој начин може да се открие колкаво е влијанието на социјалните трансфери врз редуцијата на сиромаштијата.

Систем на примарна прераспределба (Primary system of redistribution): Дистрибуција на различни типови на пазарен приход (плати, дивиденди, камати) во согласност со факторите на пазарот.

Приватна благосостојба (Private welfare): Социјална благосостојба која се обезбедува на пазарот од страна на невладини снабдувачи. Обично се појавува во две форми: како директно стекнување на социјални услуги (медицински, образовни и други типови на услуги) и како плаќања во приватни (осигурителни) фондови кои покриваат определени ризици. Благодрение на во моментот актуелниот концепт на комбиниран модел на социјална политика, приватната благосостојба станува сè позначаен концепт.

Прогресивно оданочување (Progressive taxation): Тип на даночна политика која предвидува пропорционално поголеми даноци за оние кои имаат поголеми примања од просечните. Во најголем број земји данокот на приход е пример за прогресивно оданочување.

Распределба на учество (Proratisation): Кога една личност која исполнува услови за пензија, работела и ги плаќала задолжителните придонеси во различни држави, членки на ЕУ, тогаш висината на неговата/нејзината пензија ќе зависи од вкупниот период за време на кој тој/таа плаќал/а придонеси во сите земји. Износот кој ќе го исплаќаат фондовите на секоја од тие земји, ќе претставува процент од вкупниот износ на пензијата, а ќе зависи од должината на периодот за време на кој биле плаќани придонесите во секоја од земјите. Оваа распределба на учество кое треба да го исплаќаат различни земји се нарекува проратизација.

Јавни трошоци (Public expenditure): Вкупните трошоци на државата и јавните фондови за сите видови на програми од општо значење. Социјалните трошоци се значаен дел од јавните трошоци во сите земји. Процентот на социјални трошоци ја рефлектира перспективноста на една земја од една страна и нејзините јавни приоритети од друга.

Јавни добра (Public good): Поединците, семејствата и групите работат со цел да го максимизираат јавното добро, односно вкупниот збир на материјални добра и услуги достапни до сите членови на општеството. И државата и цивилното општество работат за придонесување кон создавање јавно добро.

Јавни пензии (Public pensions): Пензии кои се примаат од страна на јавно поседуван систем, чие функционирање е надгледувано, а во некои случаи и менаџирано од страна на државата, во согласност со јавни правила (законски акти).

Јавни услуги (Public services): Услуги обезбедени од страна на јавни, услужни, институции (образовни, здравствени, транспортни итн). Обврската да се обезбедуваат јавни услуги може да биде наметната и од страна на јавната власт и тоа на национално, локално или регионално ниво.

Јавни трансфери (Public transfers): Сите парични трансфери кои се финансираат од страна на јавни (државни) извори.

Јавна благосостојба (Public welfare): Поддршката која јавните (државните) институции им ја даваат на оние поединци кои од било која причина не се во можност да обезбедуваат средства за живот, а кои ги исполнуваат критериумите пропишани за нив а предвидени со социјалните програми.

Рекомодификација (Recommodification): Г. Еспинг Андерсен (G. Esping Andersen) во својата типологија на западните социјални држави, го анализира концептот на така наречена декомодификација, со цел да укаже на исклучувањето на дел од општествените добра и услуги од пазарот, и нивна дистрибуција меѓу граѓаните врз основа на непазарни, социјални критериуми. Во изминатите неколку декади се случува обратен процес на

рекомодификација. Дел од некогаш декомодифицираните добра и услуги, повторно се враќаат на пазарот и граѓаните мораат да ги купат истите. Рекомодификацијата е тренд кој е видлив во реформите кои во последно време се спроведуваат во системите на социјална сигурност, и тоа особено во системите на здравствена заштита и во пензиските системи.

Редистрибуција/прераспределба (Redistribution): Кога бенефициите (пари, стоки, услуги) не им се достапни на луѓето кои ги заработиле тие пари, односно кои го финансирале производството на услуги и стоки, туку на други како последица на трансфер. Извори на редистрибуирани ресурси се: оданочување, донации и плаќање на осигурителни премии. По пат на редистрибуција на пари, стоки и услуги се создаваат односи меѓу членовите на општеството, кои се поинакви од односите кои се создаваат на пазарот.

Регресивно оданочување (Regressive taxation): Тип на даночна политика со која им се наметнуваат повисоки даноци на оние кои заработуваат помалку. Пример за регресивен систем е случајот кога сите вработени, независно од нивните приходи, плаќаат ист номинален износ на придонеси за социјално осигурување.

Релативна сиромаштија (Relative poverty): Сиромаштија која се дефинира во однос на минимално пристоен или минимално прифатлив животен стандард во одредено општество. Перцепцијата за тоа што е пристојно и прифатливо е различна и се разликува од општество до општество, иако може да се разликува и во рамките на едно исто општество во различни временски периоди.

Резидуален модел на благосостојба (Residual welfare):

Според Титмусовата типологија, тоа е тип на благосостојба која им е наменета исклучиво на сиромашните. Резидуалниот модел на благосостојба е доминантен во земјите од англиско говорно подрачје. Во овој модел, благосостојбата се идентификува со мрежата на социјална сигурност, која ги покрива само граѓаните кои не можат сами и без помош да ги задоволат своите потреби. Овој систем може да функционира врз основа и на селективни и на универзални бенефиции.

Права (Right): Легално или морално оправдано право на поединец или на легален ентитет да преземе, или да се воздржи од преземање одредена акција во однос на друга индивидуа/индивидуи, како и правно одржливо и морално оправдано очекување во поглед на примање, односно непримање на одредени стоки и услуги. Постојат два вида на права: негативни права (право да се направи нешто без интервенција или мешање на други луѓе) и позитивни права (права кои ги обврзуваат другите луѓе да направат нешто со цел да помогнат). Некои права им припаѓаат на сите (природни или човекови права), некои права им припаѓаат на луѓето затоа што се граѓани на одредена држава или членови на политичка, економска или социјална асоцијација (легални права), додека некои права се базирани врз принципот на прифаќање на одредени морални принципи (морални права). Во социјалната политика легитимитетот на правата обично произлегува од два извора: потреби и заслуги.

Скандинавски социјални реформи (Scandinavian social reforms): Низа социјални закони и програми во Скандинавските земји, кон крајот на 19 и почетокот на 20 век (пред сè во Данска и во Шведска), довеле до воспоставување на специфичен тип на социјална држава, со универзалистички и во голема мера егалитаристички карактер.

Ова започнува со Законот за пензии за сиромашните, стари луѓе во Данска во 1891 година, продолжува со воведувањето на народни пензии во Шведска во 1913 година, како и со социјалдемократските реформи меѓу двете светски војни, а особено по Втората светска војна. Основни одбележја на скандинавскиот модел на социјална сигурност се: да се осигураат сите граѓани од сите поголеми социјални ризици; финансирање на социјалните бенефиции од даноци; активна политика на вклучување на пазарот на работна сила; обезбедување на сеопфатен збир на социјални услуги за сите граѓани, со посебен акцент на децата и семејствата.

Сезонски работник (Seasonal worker): Работник кој од земјата во која вообичаено престојува, привремено мигрира во друга земја со цел да најде вработување за период пократок од една година, а по завршувањето на вработувањето се враќа во својата земја. Во принцип должината на ваквото вработување не е поголема од 9 месеци.

Систем на секундарна прераспределба (Secondary system of redistribution): Интервенција на државата во примарниот систем на прераспределба на приходот, пр. преку оданочување и редистрибуција до оние кои

полошо поминале при примарната распределба (личности со ниски или без приходи).

Самовработување (Self-employment): Облик на вработување во кој работникот не е вработен од некого, односно не е во класичен вработен статус, туку заработува со производство или продажба на одредени стоки, или преку пружање одредени услуги и тоа како независен економски субјект. Категоријата на самовработени опфаќа повеќе категории, и тоа: претприемачи, занаетчи, хонорарни работници, самостојни земјоделци, луѓе вработени во неформалната економија итн.

Социјална администрација (Social administration): Подразбира: а) академско подрачје кое се занимава со проучување на социјалната политика и б) практични аспекти на организација, управување со соодветни институции, како и методи и процедури за обезбедување на социјални услуги и бенефиции.

Социјална помош (Social assistance): Прописи, мерки, програми и услуги кои ги пружа државата преку институции или индивидуи, а со цел да им се помогне на поединци, семејства или категории на луѓе кои немаат пристап до други извори на приход и /или до услуги кои обезбедуваат пристоен живот и учество во културниот и социјален живот на заедницата. Терминот социјална помош обично се однесува на неконтрибутивни системи и програми (кои се остваруваат без плаќање на придонеси).

Социјален капитал (Social capital): Елементи на општествена организација, како: фондации, асоцијации, заеднички норми и вредности, социјални мрежи итн., кои можат да го унапредат општеството преку координирани активности. Може да се каже дека социјалниот капитал се состои од:

- а) норми и вредности;
- б) социјална помош и општествени мрежи;
- в) координирани активности со одредена цел: производство, дистрибуција и редистрибуција на стоки и услуги.

Поврзувачкиот социјален капитал (bonding social capital) исклучува, а премостувачкиот социјален капитал (bridging social capital) вклучува. Поврзувачкиот социјален капитал ги поврзува луѓето кои се слични по пол, возраст, етничко потекло, социјален статус итн., додека премостувачкиот социјален капитал се однесува на социјалните мрежи кои ги поврзуваат луѓето кои се разликуваат меѓу себе по однос на горе наведеното.

Социјална грижа (Social care): Поздразбира услуги кои се наменети на одредени загрозени и издржувани социјални групи (како деца, стари лица, лица со физички или ментален хендикеп итн). Во некои земји (Велика Британија) паричната помош е одвоена од социјалната грижа која обезбедува услуги, совети итн. Социјалната грижа може да биде институционална и вон институционална. Постојат низа расправи околу рамнотежата меѓу институционална грижа, семејна грижа и грижа обезбедена од страна на заедницата, како и за улогата на професионалците и волонтерите во обезбедување социјална грижа. Во Велика Британија наместо тер-

минот социјална грижа сè повеќе се употребува терминот лични социјални услуги.

Социјална кохезија (Social cohesion): Едно општество се смета за социјално кохезивно тогаш кога неговите членови, без оглед на различната етничка, религиозна, географска припадност, делат заеднички вредности и норми, ги почитуваат идентитетите на другите и изразувањето на тие идентитети, и кога нема непремостиви разлики во поглед на богатството и економските можности.

Социјално договарање (Social contracting): Кога јавен авторитет (одговорен за обезбедување социјална благосостојба), кој располага со буџет за обезбедување социјални услуги и бенефиции, склучува договор со приватни правни лица за реализација на ваквите услуги и бенефиции за определен временски период, во одредено географско подрачје. Социјалното договарање се покажало како ефикасен начин за обезбедување социјални услуги.

Социјален дијалог (Social dialogue): Се однесува на сите форми на преговарање, консултации и размена на информации меѓу социјалните партнери (бипартизам), како и меѓу социјалните партнери од една страна и владини претставници од друга (трипартизам) и тоа за прашања кои се од заеднички интерес а се однесуваат на економската и социјалната политика. Вклучувањето на претставници на невладиниот сектор во процесот на донесување одлуки води до подобро јавно разбирање и поголема јавна поддршка на мерките во економската и социјалната област.

Социјална димензија (Social dimension): Од самите свои почетоци, ЕУ ја призна потребата од обезбедување одредена социјална сигурност на своите граѓани, како еден од аспектите за економска интеграција. Договорот од Рим (од 1958 год.) потпишан од страна на првите 6 земји членки, ја призна потребата од социјална димензија, изјавувајќи: Целта на Комисијата ќе биде да промовира тесна соработка меѓу државите членки во областа на социјалната политика, особено во поглед на вработувањето, трудовото право и работните односи, социјалната сигурност, социјалната заштита, заштита при повреда на работно место и професионални заболувања, индустриска хигиена, синдикални закони и колективно преговарање меѓу работодавци и работници. Во понатамошниот развој на ЕУ, ова начело е разработено во комплекс на тврди и меки закони, кои ги конкретизираат начелата содржани во Договорот од Рим.

Социјален дампинг (Social dumping): Дампингот во областа на социјалната сигурност се однесува на политиката на намалување на јавно финансирани трансфери и услуги, со цел одговорноста за финансирање да се пренесе на приватни организации или индивидуи. Другата форма на социјален дампинг се поврзува со јавниот притисок да се намалат работните трошоци и да се намали одговорноста на работодавците за нивните вработени, или на можноста да се заобиколат обврските кои работодавците ги имаат во однос на работниците. Заедничка дефиниција на обете форми е дека социјалниот дампинг се однесува на рекомодификација на трудот.

Социјални/економски и политички човекови права (Social/economic and political human rights): Политичките човекови права се содржани во правните документи на Обединетите Нации, како: Конвенцијата за превенција и казнување на злосторства и геноцид од 1948; Конвенција за статус за бегалци од 1951; Конвенција за политички права на жените од 1953; документите на Совет на Европа, како Конвенцијата за Заштита на човековите права и елементарни слободи, која стапи на сила во 1953 год., како и документи на останати меѓународни организации. Општо е прифатено дека покрај основните политички права, постојат економски и социјални основни човекови права, на пр. правото на основна медицинска помош, право на слобода при изборот на вработување, право на соодветен надоместок за работа итн. Правните инструменти на Советот на Европа, ИЛО (Меѓународната Организација на Труд); ЕУ и другите меѓународни организации исто така се залагаат за почитување на основните економски и социјални права.

Социјална економија (Social economy): Збир на идеи и практики базирани врз заеднички интерес на социјалните партнери, како и на взаемно признавање на виталните интереси. Свеста за заеднички интерес меѓу на пр. работниците и земјоделците често пати води до формирање институции од типот на работнички и земјоделски штедилници, задруги, реципрочно базирано осигурување, како и воспоставување на зеднички продажни места наменети за земјоделци и сопственици на мали претпријатија.

Социјално претприемништво (Social entrepreneurship):

Претприемнички активности во сферата на социјалниот развој и социјалната политика, особено на подрачјето на локалните заедници. Државата и локалните авторитети можат да го охрабрат социјалното претприемништво преку нудење поволни услови и грантови за развој на низа активности: обезбедување услуги за стари лица, деца, социјално исклучени индивидуи итн. Преку ваквото охрабрување од страна на државните и локалните авторитети, се придонесува за решавање на социјалните проблеми и за вклучување на дотогаш социјално исклучените луѓе во општествениот живот.

Социјална исклученост (Social exclusion):

Во ЕУ концептот на социјална исклученост се сфаќа како неспособност, или недостаток на желба за вклучување, односно интегрирање на одредени категории на луѓе во економскиот и социјалниот живот на заедницата. Вака разбран, концептот на социјална исклученост е поширок од концептот на сиромаштија, бидејќи покрај сиромаштијата ја вклучува и социјалната и морална депривација (губиток), која е последица на недостатокот на солидарност меѓу поединците во општеството. Социјалната исклученост е спротивен концепт на социјалната кохезија.

Социјални трошоци (Social expenditures-spending):

Вкупните трошоци за системот на социјална сигурност во целост, или трошоците за поединечен систем (на пр. здравствен или пензиски). Ваквите трошоци честопати се изразуваат како процент од бруто домашниот

производ на земјата. Социјалните трошоци можат да се поделат на: јавни трошоци (регулирани и финансирани од страна на државата) и приватни трошоци (трошоци за приватно осигурување или приватно субплаќање за одредени услуги). Учеството на социјалните трошоци во бруто домашниот производ на земјата, и особено односот меѓу јавните и приватните трошоци го карактеризира социјалниот систем на една земја.

Социјално домување (Social housing): Во потесна смисла на зборот, политиката на социјално домување се состои од изградба на специфично дизајнирани домови, обично со релативно низок стандард и наменети за определени социјални групи. Социјалните станови се делат врз основа на проверка на приходот и имотот на семејството. Во поширока смисла на зборот, под политика на социјално домување се подразбираат низа субвенции и даночни олеснувања кои од страна на државата им се даваат на одредени социјални групи, со цел да се исполнат нивните станбени потреби.

Социјално вклучување (Social inclusion): Опфаќа збир на мерки и програми кои имаат за цел да ги интегрираат социјално исклучените групи или поединци во општеството. Вообичаено ваквите програми комбинираат економски и социјални мерки. Еден од начините за социјално вклучување е: добивањето поддршка во смисла на приход да се услови со учество на поединецот/групата во процесите на социјално вклучување. Во Франција, така наречените договори за социјално вклучување, се потпишуваат меѓу поединци од целната група и претставник на државната (локална)

администрација, со цел да се зголеми чувството за одговорност кај индивидуите за нивната социјална вклученост.

Социјално осигурување (Social insurance): Секој систем, доброволен или задолжителен, менаџиран од страна на државата, акционерски организации, или трети страни, во кој се плаќаат придонеси или осигурителни премии со цел да се заштити поединецот и неговото семејство од определени ризици, или да се намалат ефектите од материјализација на таквите ризици. Типични ризици кои ги покрива социјалното осигурување се: губење приход како резултат на невработеност; неспособност за работа; старост; здравствено осигурување.

Социјални инвестиции (Social investments): Нов пристап кон улогата и значењето на социјалните трансфери и вложувањето во човечки капитал, каде со активна социјална политика, особено во образованието и програмите за вработување се придонесува за одржлив стопански развој. Ваквите социјални програми придонесуваат за развој на стопанскиот сектор преку поттикнување развој на мали претпријатија. Едновремено го поттикнуваат економскиот прогрес на земјата преку вклучување на неактивни поединци во комерцијални и производствени активности.

Социјална правда (Social justice): Се однесува на начинот на кој ресурсите и можностите се распределуваат меѓу поединците и социјалните групи. Основни критериуми на социјалната правда се: закон, заслуги и потреби. Перцепцијата за тоа што е социјална правда

може да се разликува од општество до општество, како и меѓу различни групи луѓе во едно исто општество.

Социјални трошоци на трудот (Social labour costs):

Трошоците на труд можат да се поделат во две категории. Првата категорија ја сочинуваат трошоците за платите и надоместоците на вработените, а втората категорија ја сочинуваат даноците и придонесите за покривање на социјалните ризици. Втората категорија трошоци, уште се нарекуваат и социјални трошоци на труд и вообичаено се повисоки во земјите кои имаат систем на социјално осигурување, отколку во земјите каде социјалната сигурност претежно се финансира преку плаќање даноци. Во процесот на глобализација, зголемената меѓународна конкуренција сè повеќе настојува да ги намали социјалните трошоци на труд. Меѓународниот капитал има интенција да се сели во земји со ниски трошоци на труд, што воедно создава притисок на владите да ги намалат ваквите трошоци и во сопствените земји, со цел да ја одржат економската активност.

Социјална пазарна економија (Social market economy):

Терминот Социјална пазарна економија, прв пат се појавува во Сојузна Република Германија, кон крајот на 40-те години на 20 век, во демохристијанските кругови. Терминот се користи за да се направи разлика меѓу Западногерманскиот плуралистички модел од една и социјалистичките модели од друга страна, како и да се потцрта разликата со останатите западни социјални модели. Овој модел подразбира државна интервенција на пазарот на труд и редистрибуција на приходот. Во со-

цијалната пазарна економија, пазарот заедно со приватната иницијатива игра главна улога. Се потенцира социјалната одговорност на стопанството, но и субвенционираниот улог на државата, која интервенира во социјалните прашања со цел да ги исправи негативните последици од случувањата на пазарот.

Социјални партнери (Social partners): Организација на работници и работодавци кои меѓусебно се договараат и одлучуваат за низа економски и социјални прашања поврзани со работните односи и правата на работниците на нивните работни места. Често пати социјалните партнери, заедно со владини претставници склучуваат колективни договори кои се однесуваат на сите економски и социјални прашања битни за работниците.

Социјална политика (Social policy, welfare policy): Академска дисциплина и практична дејност. Ги опфаќа оние државни активности со кои се регулира пружањето на надоместоци и услуги на поединци и семејства кои се во неповолна животна ситуација. Главната цел на социјалната политика е да се исполнат основните потреби на граѓаните, да им се овозможи да го подобрат сопствениот и животот на своите деца, и да им се пружи поддршка на оние кои не се во можност да се грижат сами за себе. Основни елементи на социјалната политика се: социјално осигурување, социјална помош, здравствена заштита и социјални услуги. Во поширока смисла на зборот, овој термин исто така вклучува и образовна и станбена политика, политика на вработување, како и обезбедување на неопходни ресурси.

Социјален проблем (Social problem): За да нешто стане социјален проблем, треба да засегнува повеќе членови на општеството, и да биде јавно признато како проблем (од страна на експерти, или од страна на општата јавност). Социјалниот проблем претставува закана за одредени општествени норми, што ја наметнува и нужноста од негово решавање (социјална интервенција). Моментални социјални проблеми во Европа се: сиромаштија, криминал, конзумирање на дроги и алкохол, злоставување на деца, невработеност, улично насилство, недоволна социјална и економска интеграција на имигранти итн.

Социјална заштита (Social protection): Ги опфаќа сите закони, мерки и практики, со кои поединците се штитат, или се настојува да се ублажат последиците од главните животни ризици, како што се: (долга) болест или повреда, а со самото тоа и зголемени финансиски ризици (зголемени трошоци за лечење и губење на приходи), инвалидитет, губење работа, природни непогоди, војни итн. Социјалната заштита има пет компоненти: политики на пазарот на работна сила и програми наменети за полесно вработување; програми за социјално осигурување, наменети за ублажување на ризици поврзани со невработеност, здравје, инвалидитет, повреда на работно место и старост; социјална помош и програми на социјални услуги наменети за најранливите категории на луѓе кои немаат други извори на адекватна поддршка и помош; микро и локални програми кои се наменети на ранливи поединци и групи на општинско ниво; заштита на децата, со цел да се осигура нивниот здрав и продуктивен развој.

Социјална одговорност на корпоративниот сектор (Social responsibility of the corporate sector): Одговорноста која корпоративниот сектор ја има во однос на своите вработени, сопственици, менаџерски структури, потрошувачи и набавувачи, акционери и природното опкружување. Во САД за терминот социјална одговорност на корпоративниот сектор обично се користи изразот корпоративска етика.

Социјални права (Social rights, welfare rights): Збир на права, изведени од универзалните цивилни и политички права. Социјалните права треба да им овозможат на поединците достоинствен живот, односно треба да им овозможат на луѓето пристап до ресурсите неопходни за пристоен живот. Постои разлика меѓу така наречените тврди социјални права (права кои припаѓаат на системот на социјално осигурување), кои се јасно формулирани и заштитени со закон, и така наречените меки социјални права, кои се во голема мерка арбитрарни и зависат од политичките и економските состојби. Токму затоа обемот на социјални права е различен во различни земји.

Социјален ризик (Social risk): Ризик од случување на настан или состојба, која може драматично да влијае на стандардот на живот на поединецот или на неговото семејство, како и на неговата/нивната способност во потполност да учествуваат во социјалниот и културниот живот на заедницата.

Социјална сигурносна мрежа (Social safety net): Во потесна смисла на зборот, терминот социјална сиг-

урносна мрежа, ја опфаќа висината на приход која би требала да биде минимален износ кој треба да го добива секој член на општеството (ниво на општа социјална помош). Во најширока смисла на зборот, овој термин ги покрива сите трансфери од системот на социјална сигурност. Во земјите од транзиција често се користи за означување итни мерки донесени со цел реформирање на социјалниот систем. Постојат два типа на сигурносни мрежи: примарна (first-tier) мрежа и секундарна (second-tier) мрежа. Примарната мрежа ги вклучува бенефициите од социјалното осигурување (пензии, надоместоци во случај на невработеност итн), универзални надоместоци (дечји додатоци) и одредени потрошувачки субвенции. Секундарната мрежа ја сочинуваат: социјалната помош и надоместоците за преквалификација и професионално совршување.

Социјални сектори (Social sectors): Групен израз за политики и програми од сферата на социјалната интервенција, и тоа во однос на вработување и невработеност, образование и тренинг, здравствена заштита, станбени политики и социјална грижа.

Социјална сигурност (Social security): Овој термин може да се користи како еквивалент за терминот социјална заштита, и ги опфаќа сите мерки и програми за заштита на поединецот, социјалните групи и категории од големи животни ризици, односно за ублажување на последиците од ваквите ризици. Терминот исто така може да се користи како спротивен на социјалната помош, и тогаш се однесува на сите контрибутивни системи, програми итн. кои го штитат поединецот од нега-

тивните ефекти на специфичните социјални ризици, како што се: невработеност, старост, инвалидитет итн. Едновремено овој термин може да се користи и како еквивалент на терминот социјално осигурување.

Социјални услуги (Social services): Услуги обезбедени од страна на агенции и институции (владини и невладини), со цел задоволување на одредени лични и социјални потреби на корисниците, како деца, семејства, стари луѓе, лица со хендикеп итн. Социјалните услуги можат да се пружаат во домовите на корисниците, или во институциите во кои тие се сместени.

Социјални трансфери (Social transfers): Види *йарични надоместоци*.

Социјална благосостојба (Social welfare): Во САД социјалната благосостојба обично означува финансиска помош наменета од страна/или во име на Владата, за луѓето на кои им е потребна. Во Европа социјална благосостојба се однесува на ситуации во кои поединци, групи или категории на луѓе можат соодветно да функционираат како членови на општеството кога се задоволени нивните ургентни материјални потреби, и кога не се дискриминирани.

Надоместоци на социјална благосостојба (Social welfare benefits): Збир на надоместоци кои би требало да гарантираат минимално прифатлив стандард на живот, или преживување на луѓето кои не можат да ги задоволат своите основни животни потреби. Овие надоместоци обично се финансирани преку оданочување и одобрени врз основа на проверка на приход.

Социјална работа (Social work): Дејност која има за цел да ја унапреди интеграцијата во општеството, да ја зголеми меѓусебната адаптација на поединците, семејствата, социјалните групи и социјалната средина. Целта на социјалната работа е да го зачува достоинството на поединецот, да ги развие способностите на поединецот, да ги подобри интер-персоналните односи и да ги реши социјалните проблеми. Социјалната работа е претежно ориентирана кон социјално ранливите групи и поединци. Преку неа се активираат ресурсите на социјалната заедница, како и способноста за надминување на социјалните проблеми.

Солидаризам (Solidarism): Социјален концепт каде широко е распространета обврската за взаемно помагање меѓу граѓаните, со цел да им се овозможи специјализирана помош на оние членови на општеството кои се соочуваат со тешкотии за чие надминување е потребна експертска помош. Солидаризмот е всушност хуманистички идеал базиран на колективна одговорност на сите членови на општеството. Солидаризмот е промовиран од страна на филозофи и социолози како L.Bourgeois, L.Duguit, E.Durkheim и други. Тие го концептираат солидаризмот како трет правец во развојот на општеството, помеѓу либералниот индивидуализам и колективниот социјализам.

Солидарност (Solidarity): Взаемна одговорност која членовите на општествените групи ја чувствуваат едни за други. Темел на солидарноста се взаемните обврски на граѓаните кои свое исполнување наоѓаат во начелото на реципроцитет. Реципроцитет постои тогаш кога

луѓето даваат исто онолку колку што примаат. Сепак најчесто не постои инстант реципроцитет, туку луѓето даваат нешто, затоа што нешто примиле во минатото, или очекуваат да примат нешто во иднина. Не е лесно да се разликува солидарноста од алтруизмот. Основен етички проблем на солидарноста е фактот дека често пати е ексклузивна, т.е ограничена на одредена општествена група.

Акционери (Stakeholders): Индивидуи, групи, институции и организации кои учествуваат во имплементација на програма, земаат учество, добиваат надомест или на било кој друг начин се засегнати со дејствувањето на одредена институција. Акционери во програмите на социјална политика се: граѓани-волонтери, корисници, невладини организации, локални власти, стопанство, јавни установи, владата, медиуми, експерти, цркви итн.

Државен патернализам (State paternalism): Патерналистичката држава презема мерки за решавање на економски и социјални проблеми, без претходно информирање, консултирање, или инволвирање на оние кои се засегнати од таквите проблеми. Со тоа се спречува иницијативата и активностите на граѓаните и институционалните фактори во општеството. Силна патерналистичка држава постоела во периодот на така наречениот просветлен апсолутизам, во Германија, во 19 век, кога авторитарната држава под раководство на Бизмарк воведува низа социјални реформи.

Стигма (Stigma): Чувство на срам и одбележаност на личност која своите приходи ги добива преку надоместоци кои зависат од проверка на приход или надоместоци кои зависат од проверка на средства, а не по пат на плата или надоместок за социјално осигурување. Стигмата честопати е последица на административните процедури за добивање државна помош, и води до намалено користење на ваквите надоместоци.

Субјективна сиромаштија (Subjective poverty): Доколку луѓето имаат субјективно чувство дека се лишени од ресурсите кои би требало да им бидат достапни, притоа споредувајќи ја својата сопствена состојба со таа на социјалното опкружување, тогаш тие патат од така наречена субјективна сиромаштија. Граѓаните го оценуваат минималното ниво на приход, неопходно за да се преживее, а нивната перцепција за материјалните потреби може да не кореспондира со таа на експертите. Многу автори имаат критички пристап во однос на субјективната сиромаштија, сметајќи дека да се биде сиромашен не зависи од субјективното мислење на луѓето, туку од фактот како тие навистина живеат.

Субсидијарност (Subsidiarity): Субсидијарноста е принцип според кој проблемите треба да ги решава најнискиот компетентен авторитет. Овој принцип е содржан во неколку Устави во светот, како и во 10 Амандман од Уставот на САД. Според ова начело кое се применува и од страна на ЕУ, Европската Унија може да дејствува (пропишува закони) само тогаш кога земјите членки ќе се согласат дека легислативните мерки на одредени земји се недоволно ефикасни. Принципот на

субсидијарност е експлицитно усвоен 1992 год., со Договорот од Маастрихт, е содржан е во новата Спогодба за воспоставување Европски Устав. На локално ниво субсидијарноста е клучен елемент на Европската Повелба за локална самоуправа, значаен инструмент на Советот на Европа промовирана во 1958 година.

Субвенции (Subsidies): Директни или индиректни плаќања, даночни концесии кои владата им ги дава на приватните компании, домаќинства или на индивидуи со цел да се промовираат политички цели како јавно добро. Субвенциите може да се однесуваат на одредени производи или услуги (транспорт, храна, општински услуги итн). Целта на обезбедување субвенции е да се ублажи нееднаквоста во дистрибуција на приходите, или да се намалат негативните последици од дејствувањето на пазарот и на непречената конкуренција. Во други случаи може да има за цел да промовира: на пр. заштита на природната средина како јавна и општа цел. Субвенциите може да имаат различни форми: директни плаќања во пари или во натура, обезбедување стоки и услуги по цени кои се пониски од оние на пазарот, обезбедување на даночни поволности и други финансиски поттици.

Дополнителна станбена политика (Supplementary housing policy): Исклучително или *ad hoc* мешање на државата на станбениот пазар. Ваквите владини напори обично се насочени кон исполнување одредени, честопати привремени потреби на одредени општествени групации за решавање на специфични станбени проблеми.

Стапка на преживување (Survival rate): Процент на пациенти кои преживеале во определен времески период, по одредена дијагноза или специфичен медицински третман. Оваа информација се користи како индикатор за квалитетот на здравствената заштита и ефективност.

Семејни пензии (Survivors pension): Пензија која ја примаат членови на потесното семејството на починатиот осигуреник (сопруг/сопруга или деца).

Одржлив развој (Sustainable development): Стопански развој, кој ги задоволува потребите на општеството и остварува благосостојба на краток, среден и долг рок. Се базира на претпоставката дека треба да се задоволат потребите на општеството, без да се загрозат перспективите на идните генерации. Тоа би значело создавање на услови за долготраен стопански развој и зачувување на природната средина.

Стапка на користење надоместоци (Take-up rate of a benefit): Односот на луѓе кои примаат одреден надоместок и бројот на луѓе кои имаат потенцијално право на надоместок.

Насочување (Targeting): Значи насочување на бенефициите кон одредени групи или индивидуи. Насочувањето вклучува хоризонтална ефикасност: способност на системот да обезбеди соодветна поддршка на сите индивидуи кои имаат потреба од одредени надоместоци, и вертикална ефикасност: способност на системот да ги исклучи групите и индивидуите кои немаат потреба од примање надоместоци.

Работа надвор од работното место (Telework, homework, telecommuting): Платена работа која се одвива надвор од работната организација во која работи вработениот. Ваквата работа обично се плаќа согласно вложениот труд. Доколку вработениот/вработената работи од својот дом, тогаш се нарекува домашна работа (homework). Доколку е поврзан/поврзана со организацијата по пат на компјутер во тој случај станува збор за телеработа (telecommuting).

Привремено вработување (Temporary employment): Форма на вработување експлицитно дефинирана како привремено, краткотрајно, со прекини или повремено.

Територијална правда (Territorial justice): Појава кога стоките и услугите се дистрибуираат меѓу географски региони, во согласност со потребите на тие региони.

Трет сектор (Third sector): Трета област на активност во општеството, на неплатен, волонтерски труд, покрај активностите на државата и на комерцијалниот бизнис. Терминот за прв пат бил искористен од страна на Дејвид Рокфелер (David Rockefeller), познат филантроп и претприемач на почетокот на 1970 година. Оласнувачки даночен статус им бил доделен на организации од така наречениот трет сектор.

Врзана социјална помош (Tied social assistance): Тип на социјална помош која обезбедува пристап до специфични добра и услуги (платени во готово или во натура). Ваквата социјална помош е обично гарантирана на поединци кои немаат право на други

надоместоци, или на поединци кои се веќе корисници на општа или категорична помош. Станбените надоместоци претставуваат најзначајна форма на врзана социјална помош. Други примери за врзана социјална помош се и правото на надоместок на здравствени или погребни трошоци итн.

Стапка на фертилитет (Total fertility rate): Просечен број на деца кои жените ги раѓаат за време на целиот фертилен период од нивните животи (меѓу возраст од 15 и 49 години).

Ниска класа (Underclass): Социјалните групи кои според нивните професионални карактеристики и висината на приходи, се наоѓаат на дното на општествениот систем на социјална класификација ја представуваат така наречената ниска класа на општеството. Во модерна Европа ниската класа е составена најчесто од илегални мигранти кои ги обавуваат најслабо платените, најнечисти и најнесигурни работи во општеството, како и зависници од дрога кои често се склони кон извршување кривични дела. Ваквиот слој на луѓе во модерна Европа обично не е заштитен со шемите за социјална помош и социјално осигурување.

Надоместоци во случај на невработеност (Unemployment benefit): Надоместоци во пари кои им се даваат на поединци кои ја изгубиле работата. Различни земји имаат различни критериуми за доделување надоместок во случај на невработеност. Обично личноста мора да биде легално вработена извесен временски период пред да ја изгуби работата, мора да се регистрирани од

страна на Канцеларијата за вработување, активно да се во потрага по нова работа, да се волни да ја прифатат секоја (поволна) понуда за работа и да учествуваат во тренинг или преквалификација доколку им се понудени.

Стапка на невработеност (Unemployment rate): Број на невработени поединци, спореден со бројот на вработени лица во општеството (работна сила). Бројот на невработени варира, во зависност од дефиницијата за невработеност.

Замка на невработеност (Unemployment trap): Ситуација во која како резултат на социјалните давачки, материјалната положба на поединецот е подобра, еднаква или само малку полоша кога е невработен, отколку кога е вработен. Затоа поединците се решаваат да останат невработени, наместо да прифатат слабо платена работа.

Невработеност (Unemployment): Ситуација во која личноста е способна и желна да работи, но не може да најде работа иако е во активна потрага по истата. Невработеноста со себе носи и низа социјални ризици, во прв ред сиромаштија, но и ризик да се биде исклучен од општеството, како и можност од развивање психолошки и здравствени проблеми.

Универзални надоместоци (Universal benefits): Бенефиции кои се базирани единствено на критериумот на припаѓање на одредена општествена група, или поседување одредени карактеристики, без разлика на приходот на поединецот.

Универзални провизии (Universal provisions): Види универзални бенефиции.

Вонбрачна заедница (Unmarried cohabitation): Домаќинство составено од маж и жена, (во некои случаи и деца), кое не е формализирано со брак. Во зависност од легислативата на земјата во која живее ова домаќинство, нивниот вонбрачен статус може да има помалку или повеќе сериозни последици, посебно кога станува збор за децата и имотот во случај да почине еден од партнерите.

Неплатена работа (Unpaid/unremunerated work): Работа за која поединецот не добива плата или паричен надоместок. Активностите во домаќинството најчесто се неплатени, како и работата на членови на семејството во семеен бизнис или во семејна фирма.

Ускладување на надоместоци (Uprating): Процес во кој висината на надоместоци се прилагодува со порастот на платите или цените. Ова ускладување најчесто се случува еднаш годишно, а во случај на инфлација и почесто.

Вертикална прераспределба (Vertical redistribution): Прераспределба на приходот и социјалните бенефиции, почнувајќи од побогатите категории на граѓани и продолжувајќи кон посиромашните. Системите на социјално осигурување (на пр. пензискиот систем) често пати применуваат вертикална прераспределба до извесен степен.

Волонтерство (Volunteering): Неплатена активност која ја извршува поединецот согласно сопствената волја, а чија цел е најчесто да им се помогне на другите. Волонтерската работа може да биде формална (тогаш кога се извршува преку невладина организација) или неформална.

Ранливи групи (Vulnerable groups): Групи на луѓе со евидентна потреба од социјална сигурност или социјална помош. Во речиси сите општества одредени социјални групи се социјално загрозени и ранливи (постари луѓе, расни или етнички малцинства, бегалци, баратели на азил, лица со пречки во развојот, поранешни затвореници, долго време невработени индивидуи итн.). Општества погодени од криза, предизвикана од војна, економска транзиција, природна катастрофа итн. имаат голем број на ранливи категории на луѓе.

Социјален туризам (Welfare, social tourism): Пракса на сиромашните или социјално исклучени поединци кои се обидуваат да го сменат своето место на живеење, со цел да добијат пристап до (повисоки или поредовни) социјални бенефиции. Социјалниот туризам може да биде поврзан со миграцијата меѓу државите (на пр. ЕУ) или географски подрачја во рамките на една иста држава.

Социјален капитализам (welfare capitalism): Економски и политички систем каде пазарната економија е дополнета со екстензивни социјални програми. Социјалниот капитализам се обидува да реализира степен на еднаквост на приходи, и да гарантира минимум животен стандард на сите свои граѓани.

Социјална издржуваност (Welfare dependency): Види *кулѝура на издржуваносѝ*.

Поддршка во замена за работа (Welfare for work): Види *работни програми*.

Комбиниран модел на социјална политика (Welfare mix): Подразбира диверсификација на сектори и индивидуи инволвирани во социјалната политика. Комбинираниот модел на социјална политика се изразува преку така наречен социјален триаголник, во кој системот на социјална политика се прикажува како резултат на дејствување на три сектори: владин сектор, приватен профитен сектор и непрофитен сектор. Со слично значење се употребува и поимот на социјален плурализам (welfare pluralism).

Моделите/режими на социјална политика (Welfare models/regimes): За одредени држави или групи на држави карактеристични се одредени типови на социјални системи. Различните типови на социјални системи се базираат на различни традиции на индустриски и други социјални односи и имаат специфична институционална структура на социјални надоместоци. Моделите на социјална политика се разликуваат по степенот на деконструкција, куповната моќ и селективноста на надоместоци. Секој модел вклучува специфични решенија за проблемот на невработеност и индустриските односи. Највлијателна типологија на социјални држави е развиена од страна на Г. Еспинг-Андерсен (G.Esping-Andersen) кој прави разлика меѓу социјалдемократски или скандинавски, либерален

или англосаксонски и корпоративен или континентално-европски модел. Четвртиот тип, така наречен Југоисточно Европски модел исто така се споменува во литературата.

Социјален плурализам (Welfare pluralism): Види *комбиниран модел на социјална политика*.

Социјална држава (Welfare state): Држава која презима одговорност за основната материјална благосостојба и сигурност на своите граѓани. Социјалната држава ги штити своите граѓани од најзначајните ризици, како: старост, сиромаштија, инвалидитет, несреќа на работно место, невработеност и болест. Првиот облик на социјална држава се појавува во Германија кон крајот на 19 век, во облик на национален систем на социјално осигурување. Сепак подемот на социјалната држава е врзан за првите три декади по втората светска војна. Постојат различни типови на социјална држава. Повеќето земји од Западна Европа се сѐопфатни социјални држави, додека од останатите економски развиени земји се истакнуваат САД и Јапонија како развиени социјални системи.

Повреда на работно место (Work injury/employment injury): Секоја повреда или болест која се појавила како резултат на работење во опасни или нездрави услови, и која предизвикува постојани или привремени последици по здравјето и способноста за работа на работникот/работничката. Повредата на работно место и професионалното заболување се ризици кои најчесто се покриени со социјалното осигурување.

Работна флексибилност (Work/job flexibility): Работен однос каде описот на работа, траењето на вработувањето и платата може да варираат во зависност од моменталните барања на работодавецот. Целта на работната флексибилност е да им овозможи на компаниите брзо да се прилагодат на динамичниот и компетитивен пазар. Пофлексибилните работни односи може да вклучуваат привремено вработување, делумно вработување, телеработа, како и одредени форми на самовработување (преку суб-договори).

Работни програми-шеми (Workfare programs-schemes): Програми чии корисници извршуваат определен тип на работа во замена за примање социјални бенефиции (вообичаено социјална помош или надоместок за невработеност). Работниот програм е задолжителен (присилно наметнат), и прво ја вклучува работната активност како предуслов за користење на бенефиции. Во поширока смисла на зборот ја подразбира било која програма во која од потенцијалниот корисник се бара да земе учество во активностите поврзани со социјалното вклучување. Работниот програм од САД се проширува и на останатите европски земји.

Работно насочена држава (Workfare state): За разлика од класичната социјална држава (Welfare state), која се обидува да обезбеди сигурност преку низа бенефиции и услуги, работно насочената држава се обидува да ја подреди социјалната политика на работното ангажирање на индивидуите, и ја охрабрува работата и продукционата флексибилност. За ваквиот тип на држава карактеристично е дека ги ограничува бенефициите и

ги условува со потрага по работа од страна на корисникот, или негово изведување одредена активност. Со ова социјалните бенефиции се трансформираат во инструмент на труд и пазарна политика. Ваквиот тип на држава се нарекува уште и Шумпетерска Workfare држава, по Австрискиот економист Ј. Шумпетер (J.Schumpeter).

Вработени сиромаси (Working poor): Вработените луѓе чии приходи не се доволни за да му овозможат на нивното домаќинство да ја премине линијата на сиромаштија. Ова најчесто се појавува во земји со либерална традиција (како Англо-Саксонските земји).

Проверка на работната мотивација (Work-test): Еден од предусловите за добивање социјални бенефиции (социјална помош, надоместок во случај на невработеност итн) е корисникот да биде регистриран како невработен, и волен да прифати понудена работа, или да земе учество во програми на професионално усовршување, преквалификација или дополнителна едукација.

CARDS

Council of Europe
European Commission

Conseil de l'Europe
Commission européenne

"SOCIAL INSTITUTIONS SUPPORT PROGRAMME"

CARDS Програма за Поддршка на Социјалните Институции

Регионална Канцеларија на Совет на Европа

Маршал Тито 33/2

МК-1000 Скопје

Тел: + 389 (0) 2 3 222 858

Факс: + 389 (0) 2 3 222 848

<http://www.coe.int/sisp>